

O vědeckém realismu

Pierre Jacob

◆ bytový seminář, česky | francouzsky, vznik: 20. 6. 1988

◆ private seminar, Czech | French, origin: 20. 6. 1988

O vědeckém realismu [1988]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (1988-06-20 Pierre Jacob – O vědeckém realismu (1) [LVH115VA]_Kaz a_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: *Je m'excuse de ne pas pouvoir utiliser une autre langue que le français.*

Jiný hlas: Omlouvám se, že nemohu užívat jiné řeči než francouzštiny.

Jiný hlas: *Je ne parle pas le tchèque du tout, je le regrette.*

Jiný hlas: Bohužel česky ne.

Jiný hlas: *Je peux donc vous dire juste quelques mots sur les études que j'ai faites et le genre de travail philosophique.*

Jiný hlas: Teď vám mohu říci něco o tom, co studuji, a o druhu mé filosofické práce.

Jiný hlas: *Je crois comme Monsieur Hejdánek a dit, je j'appartiens au courant de la philosophie analytique.*

Jiný hlas: Jak jste slyšeli, patřím do směru analytické filosofie.

Jiný hlas: *J'ai personnellement étudié, appris cette philosophie analytique non pas en France où je suis français, mais ce n'est pas en France que je l'ai étudiée et apprise, c'est aux États-Unis.*

Jiný hlas: Vyučil jsem se této analytické filosofii ve Spojených státech, ne ve Francii, ačkoliv jsem Francouz.

Jiný hlas: *J'ai étudié la philosophie en France, à Paris avant d'aller aux États-Unis où j'ai passé cinq ans.*

Jiný hlas: Ve Francii jsem filosofii studoval sice v Paříži předtím, než jsem odjel do Států, kde jsem byl pět let.

Jiný hlas: *Et j'ai effectué une sorte de conversion intellectuelle, un petit peu, le mot est un peu prétentieux, je m'en excuse, mais il décrit partiellement un certain état d'esprit.*

Jiný hlas: A prodělal jsem jakousi intelektuální konverzi. To slovo je snad trochu přehnané až pyšné, jakési obrácení, jakouku filosofickou konverzi, ale něco to snad vystihuje, to slovo konverze.

Jiný hlas: *Je veux dire lorsque j'ai décidé, lorsque j'ai appris la philosophie analytique, que je l'ai étudiée et que j'ai décidé de pratiquer moi-même ce style de philosophie.*

Jiný hlas: Tedy to byla chvíle, kdy jsem se rozhodl, že sám budu tuto filosofii praktikovat.

Jiný hlas: *Parce que j'étais un produit assez typique, je crois, de l'université française en philosophie dans les années, la fin des années 70.*

Jiný hlas: Protože jsem byl takový klasický případ, produkt školní filosofické výuky i universitní, jak se ve Francii koncem sedmdesátých let provozovala.

Jiný hlas: *Brièvement je dirais que pour caractériser ce produit typique de l'université française, je veux dire que d'une part j'avais une certaine formation en histoire de la philosophie.*

Jiný hlas: Typický produkt znamená, že člověk nabude jistých vědomostí o dějinách filosofie.

Jiný hlas: *Et d'autre part l'horizon de la philosophie contemporaine, par opposition à l'histoire de la philosophie pour quelqu'un comme moi dans les années 70 à Paris, était essentiellement caractérisé par une certaine admiration pour une certaine interprétation du marxisme, celle d'Althusser.*

Jiný hlas: A zatímco současná filosofie znamenala vlastně jenom obdiv k několika významným osobnostem v té době, spíše marxistické ražby, jako byl Althusser.

Jiný hlas: *Et une certaine version du structuralisme que représentait disons quelqu'un comme Foucault.*

Jiný hlas: Nebo Michel Foucault se svým strukturalismem.

Jiný hlas: *Et j'ai renoncé à cette forme d'activité intellectuelle et j'ai préféré me lancer dans la philosophie analytique après mes études américaines.*

Jiný hlas: Tedy opustil jsem to, co bylo za mnou, a konvertoval jsem k analytické filosofii.

Jiný hlas: *Je voudrais parler aujourd'hui d'un problème de philosophie des sciences.*

Jiný hlas: Chtěl bych dnes pohovořit o problému filosofie věd nebo vědy.

Jiný hlas: *Qui est le problème de l'interprétation réaliste des théories scientifiques.*

Jiný hlas: Tedy o problému realistické interpretace vědeckých teorií.

Jiný hlas: *L'interprétation réaliste des théories des sciences mures, les sciences exactes, je veux dire.*

Jiný hlas: Tedy věd, myslím vědou exaktní.

Jiný hlas: *Je pense que par le mot réalisme, beaucoup d'auteurs, de philosophes et de scientifiques entendent souvent des doctrines qui, quoique apparentées, sont différentes.*

Jiný hlas: Pod tím slovem *realismus* mnozí autoři, filosofové i vědci myslí skutečnost, která bývá značně odlišná a značně se liší.

Jiný hlas: *Une des métaphores qui est le plus souvent utilisée par les auteurs qui se réclament du réalisme.*

Jiný hlas: Jedna z metafor, kterou tito autoři nejčastěji užívají.

Jiný hlas: *C'est celle qui consiste pour un réaliste, quelqu'un qui souscrit à l'interprétation réaliste des théories scientifiques.*

Jiný hlas: Realistou je ten, kdo se podepisuje pod realistickou interpretaci vědeckých teorií.

Jiný hlas: *C'est de comparer la mission de la science, de comparer la tâche de la science.*

Jiný hlas: A znamená to srovnávat úkol vědy.

Jiný hlas: *C'est une métaphore, comparer la tâche de la science à celle de la mission d'un explorateur, de l'explorateur d'un pays, de l'explorateur d'un continent.*

Jiný hlas: Používá se v této metafoře srovnání úkolu vědy a průkopníka, pionýra, objevitele, který v neznámé zemi či na neznámém kontinentu činí své objevy.

Jiný hlas: *Selon cette métaphore, la mission des sciences mures, la physique, la chimie, la biologie, la cosmologie.*

Jiný hlas: Podle této metafory posláním fyziky, chemie, biologie, kosmologie.

Jiný hlas: *La mission donc de la recherche scientifique et des théories scientifiques est de découvrir une réalité indépendante de l'explorateur, donc indépendante de l'esprit humain, du langage humain.*

Jiný hlas: Posláním vědeckého výzkumu a vědeckých teorií je objevit skutečnost, která je nezávislá na tom objeviteli, nezávislá na lidské mysli, na lidské řeči.

Jiný hlas: *Le problème d'une métaphore, c'est qu'une métaphore en général, il faut avoir une théorie de la métaphore, mais disons que la métaphore affirme ou suggère une comparaison entre deux choses.*

Jiný hlas: Problém metafory je ovšem také problém, museli bychom mít teorii metafory, ale řekněme, že metafora sugeruje, nabízí srovnání dvou věcí.

Jiný hlas: *Elle affirme l'existence ou elle insinue l'existence d'une comparaison, mais elle ne dit pas quelle est la comparaison.*

Jiný hlas: Tedy sugeruje to srovnání, ale neříká, jaké to srovnání je.

Jiný hlas: *Je voudrais entre autres choses essayer de montrer comment la philosophie analytique sous un certain aspect nous permet un gain de précision dans la discussion de ce thème.*

Jiný hlas: Chtěl bych ukázat, o to mi jde, jak analytická filosofie v určitém aspektu dovoluje vnést více přesnosti do diskuse na toto téma.

Jiný hlas: *Je signale d'autre part que selon moi l'interprétation globalement réaliste des théories scientifiques est devenue le point de vue dominant de la philosophie analytique des sciences dans les années 70, 1970.*

Jiný hlas: Podle mě, to zdůrazňuji, globálně realistická interpretace vědeckých teorií se stala hlavním tématem analytické filosofie věd v sedmdesátých letech.

Jiný hlas: *Je voudrais, pour motiver ma thèse que la philosophie analytique permet un gain de précision dans la discussion du réalisme, je voudrais commencer, et ce sera l'ordre de mon exposé, il y aura trois points.*

Jiný hlas: Abych potvrdil svou tezi, že analytická filosofie umožňuje upřesnit debatu o *realismu*, začnu takto a bude to i osnova mé přednášky. Budou tam tři hlavní body.

Jiný hlas: *Je voudrais esquisser un ensemble de thèses d'inspiration anti-réaliste.*

Jiný hlas: Chtěl bych načrtnout soubor tezí antirealistické inspirace.

Jiný hlas: ...qui ont été soutenues, ces thèses ont été soutenues par les partisans du positivisme ou de l'empirisme logique, notamment les membres du Wiener Kreis.

Hejdánek: jde o teze, které jsou hájeny pozitivisty nebo neopozitivisty jako ve vídeňském kruhu (Wiener Kreis).

Jiný hlas: Donc, je tâcherai de montrer les difficultés avec l'interprétation anti-réaliste des théories scientifiques qui se dégagent des thèses empiristes-positivistes.

Hejdánek: Tedy chci poukázat na ty nesnáze, se kterými se antirealistická interpretace potýká.

Jiný hlas: Puis, dans un deuxième point de mon exposé, je voudrais montrer comment, dans les années soixante, une réaction anti-empiriste, selon moi elle-même erronée, qui peut se prêter tantôt à une interprétation idéaliste, tantôt à une interprétation relativiste, qui a été, je cite les noms de philosophes qui ont épousé cette doctrine anti-empiriste tantôt idéaliste tantôt relativiste : Thomas Kuhn, Paul Feyerabend, Hanson, Norwood Russell Hanson, qui est l'auteur d'un livre, Hanson, très important pour ce point de vue qui s'appelle *Patterns of Discovery* (1958).

Hejdánek: V druhé části bych chtěl ukázat, jak v šedesátých letech došlo k reakci antiempirické, která sama, jak já se domnívám, byla pomýlená, která buď sama sklouzává v interpretaci idealistickou, nebo na druhé straně relativistickou. Tedy jména pro tuto jaksi fluktuující teorii: Thomas Kuhn, Paul Feyerabend, Hanson, Norwood Russell Hanson, což je autor důležitého díla *Patterns of Discovery* z roku 1958.

Jiný hlas: Et je discuterai cette deuxième tendance des années soixante en discutant deux thèses qui ont été, selon moi, explicitement défendues par ces trois auteurs. La thèse que l'on peut appeler la thèse de l'imprégnation théorique de l'observation. En anglais on dit tantôt la thèse que *observation is theory-loaded* or *observation is theory-laden*.

Hejdánek: Tedy o této tendenci let šedesátých bych chtěl pohovořit, a to tím, že bych pohovořil o dvou tezí, které byly těmito autory hájeny. A to o teorii impregnace nebo impregnování pozorování, impregnace pozorování – čili teoretická impregnace pozorování.

Jiný hlas: Cette thèse, nous allons le voir, s'oppose explicitement à la division par les empiristes logiques entre deux sortes de mots, deux sortes d'expressions, deux vocabulaires employés en science. Selon les empiristes logiques, le vocabulaire observationnel et le vocabulaire théorique.

Hejdánek: Tato teze se staví proti dělbě, jakou provádí logický empirismus, tedy proti rozdělení na dvojí slovník, kterého věda užívá. Tedy podle těchto teoretiků slovník pozorování a slovník teoretický.

Jiný hlas: La deuxième thèse défendue par ces auteurs, j'ai dit deux thèses n'est-ce pas, la première thèse imprégnation théorique de l'observation. Deuxième thèse que j'étudierai : l'incommensurabilité entre des théories, des paradigmes, des théories séparées par une révolution scientifique. Par exemple Aristote et Newton, Newton et Einstein. Dans l'expression de Kuhn, c'est changement de théorie séparée par un changement de paradigme.

Hejdánek: Tak první je ta impregnace a druhá teze: nepoměritelnost nebo nesouměřitelnost teorií od sebe oddělených vědeckou revolucí. Ano, vědeckými revolucemi – Aristoteles, Newton, Newton a Einstein. Kuhn tady hovoří o teoriích, které byly rozřazeny změnou paradigmatu. Každá má jiný, tudíž změnou paradigmatu mezi nimi žádná...

Jiný hlas: Et la troisième partie de mon exposé, si vous êtes encore éveillés, que je ne vous ai pas trop ennuyé, sera vraiment mon sujet, c'est-à-dire le réalisme.

Hejdánek: V třetí části mé přednášky, pokud budete ještě v bdělém stavu, a to je to hlavní – realismus.

Jiný hlas: Ma forme d'argument sera en quelque sorte que le réalisme gagne par défaut, c'est-à-dire par défaut des arguments anti-réalistes. Laissez-moi anticiper la forme que prendra cette troisième partie pour esquisser, annoncer l'ensemble du sujet avant de me perdre dans les détails des deux premières parties.

Hejdánek: Moje teze je, o co mi hlavně jde, že realismus těží hlavně z nedostatku antirealismu. Než se ztratím v těch detailech, tak vynesu tu hlavní tezi své třetí části.

Jiný hlas: Je soutiendrai que ce que j'appelle le réalisme scientifique est en fait la conjonction de deux

thèses : ce que j'appellerai le réalisme sémantique. Le réalisme sémantique affirme que, aussi inobservables que soient les entités, les choses, les processus, événements dont parle une théorie scientifique, l'inobservabilité n'est pas une raison pour priver les énoncés scientifiques les plus abstraits de valeur de vérité.

Hejdánek: Budu tvrdit, že to, co nazývám vědeckým realismem, je ve skutečnosti spojení dvou tezí, tedy toho, co bych nazval realismem sémantickým. Sémantický realismus tvrdí, že to, co je nepozorovatelné, ať to jsou věci, procesy, události, entity jako takové, o nichž hovoří vědecká teorie, nepozorovatelnost (*inobservabilité*) není důvodem, abychom zbavili vědecké výpovědi, ty nejabstraktnější výpovědi, hodnot pravdivosti nebo pravdivostních hodnot.

Jiný hlas: *Aussi abstraites que soient les propositions scientifiques, les propositions scientifiques peuvent posséder une valeur de vérité.*

Hejdánek: Ať jsou jakkoliv abstraktní vědecké výpovědi, mohou obsahovat pravdivostní hodnotu.

Jiný hlas: *Au réalisme sémantique, selon moi, s'oppose l'instrumentalisme sémantique.*

Hejdánek: Podle mne sémantickému realismu se staví proti sémantický instrumentalismus.

Jiný hlas: *Et donc je tâcherai dans la première partie de mon exposé de motiver l'instrumentalisme sémantique, de montrer quel genre de justification les positivistes ou les empiristes logiques ont apporté à cette conception instrumentaliste sémantique des théories scientifiques.*

Hejdánek: A tak bych se pokusil v první části motivovat sémantický instrumentalismus a ukázat, jak se ospravedlňuje pozitivismus nebo logický empirismus a jak přispěl k těmto teoriím.

Jiný hlas: *Le deuxième ingrédient, je finis l'esquisse de cette troisième partie. Le deuxième ingrédient du réalisme scientifique dans ma version des choses, j'appelle le réalisme épistémologique ou épistémologique.*

Hejdánek: Taková druhá složka třetí části by byla, třetí složka sémantického realismu podle mě je *realismus epistemický* nebo *epistemologický*.

Jiný hlas: *Et ce réalisme épistémologique ou épistémique affirme que les raisons d'adopter une théorie scientifique qu'un physicien, biologiste, chimiste a de préférer une théorie à d'autres théories sont ipso facto sont par elles-mêmes ces raisons sont des raisons de croire la théorie vraie, de tenir la théorie pour vraie.*

Hejdánek: Tento *epistemický realismus* tvrdí, že důvody, které vedou vědce k tomu, že upřednostňuje jednu teorii před teorií druhou, jsou *ipso facto*, jsou samy o sobě, ty důvody jsou důvody k tomu, že věří tomu, že ta teorie je pravdivá.

Jiný hlas: *Pour un avocat du réalisme épistémologique, un physicien peut se tromper lorsqu'il choisit une théorie, mais les raisons qu'il a de choisir la théorie sont exactement les raisons qu'il a de croire vraie la théorie.*

Hejdánek: Ano, jako advokát *epistemologického realismu*, může se fyzik mýlit, když dává přednost té které teorii před jinou, avšak důvody, které ho vedou k výběru, jsou právě ty, které působí, že věří, že ta teorie je pravdivá.

Jiný hlas: *Et par contraste, par opposition au réalisme épistémologique, un tenant de l'instrumentalisme épistémologique essaie de faire valoir qu'il y a deux attitudes épistémologiques possibles : adopter une théorie, choisir une certaine théorie pour faire des expériences, choisir une théorie, et croire vraie une théorie scientifique, tenir une théorie scientifique pour vraie. Le contraste est, l'instrumentaliste épistémologique, l'antiréaliste épistémologique pense qu'un physicien peut préférer la théorie T1 à la théorie T2 sans croire que la théorie T1 est vraie.*

Hejdánek: A v kontrastu k *epistemologickému realismu*, ten, kdo hájí *instrumentalismus epistemologický*, se pokusí uplatnit to, že jsou dva možné *epistemologické přístupy*: tedy vybrat určitou teorii a věřit v pravdivost té teorie, toho nástroje. Ano, ještě jednou, *epistemologický antirealista*, tedy *instrumentalista*, myslí, že fyzik může upřednostnit teorii T1 k teorii T2, aniž bere v potaz to, jestli je pravdivá nebo ne.

Jiný hlas: Já myslím, že to není docela přesně. Ne „jestli je“, nýbrž aniž by věřil, že je pravdivá. Totiž *sans croire*.

Hejdánek: Aniž by věřil. Aniž by věřil. [nesrozumitelné] nemůže být pravdivěj, jo, ale...

Jiný hlas: *Parce que l'instrument par principe est indifférent à la vérité.*

Hejdánek: Je to tak, protože nástroj jako takový je nezávislý nebo je mu lhostejný vůči...

Jiný hlas: *Il s'en sert pour faire des prédictions. On peut utiliser un instrument pour faire des prédictions sans croire à la théorie qui réalise l'instrument.*

Hejdánek: Slouží, on používá toho nástroje k tomu, aby něco uhodl, ale lze takového nástroje užívat, aniž se věří v pravdivost té teorie, toho nástroje.

Jiný hlas: *Le dernier point de ma troisième partie, la dernière thèse que je soutiendrai dans la troisième partie, c'est que les arguments pour et contre le réalisme scientifique sont indépendants de ce qu'on peut appeler une théorie de la vérité.*

Hejdánek: Poslední téze té mé třetí části bude, že argumenty pro a proti vědeckému realismu jsou nezávislé na tom, co můžeme nazvat teorií pravdy.

Jiný hlas: *Par là je veux dire ce que la tâche d'une théorie de la vérité, c'est par exemple de répondre à la question : La vérité est-elle une propriété authentique ?*

Hejdánek: Chci tím říct, že úkolem teorie pravdy je například odpovědět na otázku, zda je pravda vlastností autentickou.

Jiný hlas: *Je m'explique un tout petit peu, mais ce sera l'objet de ma dernière partie, de la dernière partie de ma troisième partie. Je m'explique un tout petit peu : lorsque je dis que ce dossier est rouge, dans un certain sens peut-être que la physique ne contient pas le prédicat rouge, peut-être que le prédicat rouge n'est pas un prédicat de la physique. Peut-être que rouge n'est pas, pour parler comme les philosophes du XVIIe siècle comme Descartes ou comme Locke, n'est pas une qualité première, peut-être est-ce une qualité seconde.*

Hejdánek: Trošku to rozvedu, když řeknu, že tahle obálka je červená, v určitém smyslu je možné, že ten přívlastek červený věda fyzikální nezná. Není to prvotní, jak se tomu říká, primární a sekundární kvalita. Kvalita primární. Je to možná druhotná, sekundární kvalita.

Jiný hlas: *Mais il y a aujourd'hui dans la communauté des philosophes des philosophes qui soutiennent que vrai, le prédicat vrai ne tient pas du tout lieu, n'est pas là pour une propriété, ne désigne pas une propriété authentique.*

Hejdánek: Dnes jsou ve filosofické obci filosofové, kteří říkají, že přívlastek pravdivý neoznačuje nějakou autentickou vlastnost.

Jiný hlas: *Je pense que ce qui inspire ces philosophes, c'est la conception émotiviste des énoncés éthiques, de l'éthique, selon laquelle les prédicats évaluatifs, les prédicats déontiques, comme par exemple bon ou mauvais, n'expriment aucune propriété, ne représentent aucune propriété réelle. On utilise, selon la conception émotiviste de l'éthique, les prédicats évaluatifs servent simplement à exprimer l'approbation d'une certaine action.*

Hejdánek: Já si myslím, že to, co k tomu ty filosofy vede, je emotivní, emotivistická koncepce etických výpovědí, etiky, podle níž přívlastky hodnotící, jako třeba dobrý nebo špatný, nevystihují, nepostihují žádnou vlastnost, nepředstavují žádnou reálnou vlastnost. Podle této emotivistické koncepce etiky tyhle adjektiva hodnotící pouze znamenají potvrzení, schválení nějaké akce.

Jiný hlas: *Semblablement, pour un philosophe qui soutient que la vérité n'est pas une propriété authentique, qualifier une proposition, qualifier une phrase, qualifier un énoncé de vrai, ce n'est pas attribuer une propriété à la proposition, à l'énoncé, c'est simplement exprimer l'approbation subjective de ce que décrit ou représente l'énoncé, la proposition ou la phrase.*

Hejdánek: Zdá se, že pro filosofa, pro něhož pravda není vlastností autentickou, zhodnotit větu, nějakou výpověď jako pravdivou, to neznamená té výpovědi přiřknout nějakou vlastnost, nýbrž pouze vyjádřit osobní postoj.

Jiný hlas: *Alors, pour donner ça, c'est le format. Je ne sais pas combien de temps vous voulez que je parle, et vous m'arrêtez. Je d'ailleurs, s'il vous plaît, vous me dites quand vous voulez parler.*

Hejdánek: Ano.

Jiný hlas: To bylo nastínění toho rámce. Pět čtvrtí na dvě, *d'accord*. A pak pauza. Takže se domluvíme, ano. *S'il vous plaît, vous me dites quand si vous voulez d'ailleurs discuter avant, pendant, interrompre pour discuter ou si ce n'est pas clair, s'il vous plaît interrompez. Oui, s'il vous plaît intervenez.*

Hejdánek: Ano.

Jiný hlas: *Alors, je voudrais donc, dans mon premier point, exposer un certain nombre de considérations justifiant le rejet du réalisme scientifique.*

Tady první bod, kde bych chtěl ospravedlnit takové... *justification du rejet...* ospravedlnit to odmítnutí realismu. *Considérations tirées des positivistes et des empiristes logiques dans les années trente, quarante de notre siècle.* Tím se budeme vracet k pozitivistům třicátých, čtyřicátých let.

Je voudrais, si vous permettez, je voudrais faire une remarque un petit peu générale parce que je crois qu'elle s'applique bien à notre cas. Je crois qu'il y a dans la philosophie analytique... Nejdříve poznámka poněkud obecná, ale přece jen související. V analytické filosofii, domnívám se, díky významu slova analýza, *concept d'analyse*, existuje v analytické filosofii typické rozrůznění tedy dvojích cílů, dvojího ideálu. Existuje ideál redukce, ideál redukcionistický, protože samozřejmě analyzovat něco znamená *de prime abord* složitý celek rozložit v něco jednoduchého, elementárního. Obdobně jako v analýze chemické. Ale protože většinou ideál filosofické redukce tróskotá, filosofové, kteří byli redukcionisty, poté, co redukcionismus ztróskotal, tak se přimkli k ideálu jinému, a to sice ideálu, jež můžeme nazvat ideálem *dissolution*, rozpouštění – ono to znamená doslova rozpustit pseudoprobém. Nebo ideál terapeutický. Jakoby se *philosof* podobal psychoanalytikovi, když chce rozpustit – tak jako terapeut chce rozpustit problém – uzdravit sebe i druhé, neboť se domnívají, že určitý problém je autentický, zatímco jak ti filosofové zjišťují, ten problém je ve skutečnosti pseudoprobém a třeba ho rozpustit.

Peut-être on pourra en reparler dans la discussion mais je pense que parmi les modèles historiques de l'idéal thérapeutique qui ont motivé beaucoup l'idéal thérapeutique, il y a certainement la façon dont par exemple en science, en mécanique, Galilée par exemple a démontré que ou Einstein en relativité ont démontré que certains problèmes qui étaient tenus pour des vrais problèmes se sont révélés des faux problèmes. Peut-être on en reviendra dans la discussion. C'est peut-être un peu long. Jenom tak například Einstein a Galileo, kteří potvrdili, že to, co lidé se domnívali, že jsou problémy, které je tíží, ukázali, že jsou to pseudoprobémy. Čili existuje i tradice tohoto ideálu terapeutického.

Évidemment les empiristes positivistes logiques, les philosophes de ce courant, épousaient une sorte de métaphysique antimétaphysique. Ils auraient voulu pouvoir éliminer la métaphysique sans faire eux-mêmes aucune présupposition métaphysique. Ils ont recherché dans la doctrine vérificationniste, dans le vérificationnisme... petite parenthèse, excusez-moi des ismes, de tous ces mots en isme que je ne peux pas me dispenser d'employer. C'est une maladie des philosophes dont il est très difficile de se soigner, de se guérir. Je ferme la parenthèse. Mais le vérificationnisme globalement... Pozitivisté, filosofové tohoto proudu, se přimkli k jakési metafyzice antimetafyzické. Chtěli by být schopni eliminovat metafyziku, aniž by sami činili nějaké metafyzické předpoklady. Hledali v doktríně verifikacionismu... malá vsuvka, promiňte mi ty ismy, všechna ta slova v ismech, bez nichž se nemohu obejít. To je nemoc filosofů, která se těžko léčí. Ale to ověřování...

Ověřovatelství nebo verifikacionismus, ono to česky nemá... *Avait pour but, avait pour objectif, avait pour mission d'offrir un critère, dans le sens très fort de critérium, de démarcation, entre les propositions sensées, les propositions bien formées ayant un sens, propositions scientifiques qui sont vérifiables dans l'expérience, et des phrases en apparence grammaticales qui néanmoins n'expriment aucune proposition authentique selon les positivistes, et dont le prototype était les phrases qu'on trouve dans les traités de métaphysique de l'idéalisme allemand de Hegel à Heidegger.*

Jeho posláním, jeho cílem bylo nabídnout kritérium – v nejsilnějším slova smyslu *kriterion* – demarkační linie mezi výpověďmi, které mají smysl, tedy vědeckými výpověďmi, které jsou ověřitelné experimentálně, a mezi větami v gramatickém zdání, které podle pozitivistů nevyjadřují žádnou

autentickou výpověď. Podle pozitivistů takovou školní ukázkou jsou věty, které se nacházejí v pojednáních o metafyzice německého idealismu od Hegela k Heideggerovi.

Le critère en question, ce critère de la signification cognitive, ce critère vérificationniste de la signification cognitive, aujourd'hui tous les philosophes le répudient. Kritérium verifikovatelnosti kognitivního významu dnes už všichni filosofové odmítají. Uvedl bych jen dva důvody, proč dnes už všichni filosofové jsou za jedno, že takového kritéria není. První důvod je tak trochu technického rázu. Abychom věděli, co přesvědčilo filosofy, že se na tohle hledání nějakého takového kritéria mají vzdát. Představme si výpověď, která je ověřitelná pozorováním. Jestli schopnost mít kognitivní význam je něco, co má být zachováno logickými spojkami...

Jiný hlas: *...connecteurs propositionnels comme disjonction, conjonction, implication... la logique propositionnelle.*

Hejdánek: Výrokovými spojkami jako *disjonction, conjonction, implication*, výroková logika.

Jiný hlas: *Si la logique propositionnelle des logiciens élémentaires doit préserver la signification cognitive.*

Hejdánek: Jinak řečeno, zda tahle základní logika, logické procesy, jestli zachovají tuhle hodnotu.

Jiný hlas: *La conjonction, la disjonction, l'implication. Vous voyez ce que je veux dire ?*

Hejdánek: Jako konjunkce, disjunkce, implikace, jestli mi rozumíte. No.

Jiný hlas: *Alors si vous avez un énoncé vérifiable...*

Hejdánek: Tedy máme-li ověřitelnou výpověď

Jiný hlas: *...et l'énoncé le plus métaphysique que vous trouvez dans Hegel, ce que vous voulez...*

Hejdánek: a výpověď co nejmetafyzičtější, jako u Hegela, co chcete

Jiný hlas: *...et vous les reliez par la disjonction...*

Hejdánek: a jestliže je spojíte

Jiný hlas: *...alors l'ensemble des deux énoncés de la disjonction...*

Hejdánek: tedy celek těchto dvou výpovědí

Jiný hlas: *...en vertu de la définition de la disjonction, par la définition même de la disjonction logique...*

Hejdánek: již ze samé definice logické disjunkce

Jiný hlas: *...l'ensemble sera lui-même vérifiable et ça c'est indésirable.*

Hejdánek: znamená, že celek jako takový bude...

Jiný hlas: *Vous voyez... c'est-à-dire l'énoncé moléculaire complexe...*

Hejdánek: Tak například výpověď molekulární, co to je?

Jiný hlas: *C'est-à-dire moléculaire c'est une soudure, complexe.*

Hejdánek: Sloučenina, komplex.

Jiný hlas: *Sera lui-même vérifiable...*

Hejdánek: Součinný je ověřitelná.

Jiný hlas: *...parce que pour qu'une disjonction d'après ce que j'ai dit, pour qu'une disjonction soit vérifiable...*

Hejdánek: a to proto, aby disjunkce byla ověřitelná

Jiný hlas: *...il suffit qu'un membre de la disjonction, l'un ou l'autre soit vérifiable.*

Hejdánek: stačí, aby jeden nebo druhý člen byl...

Jiný hlas: *Ce sont des considérations techniques pas très importantes. Laissez-moi donner un autre raison, une autre raison plus philosophique pour laquelle le critère est rejeté par les philosophes.*

Hejdánek: To jsou technické úvahy, ne tak podstatné. Dovolte mi druhý důvod, snad filosofičtější, proč to hledání kritéria bylo filosofy zavrženo.

Jiný hlas: *C'est que par ses propres lumières si le critère s'appliquait à lui-même...*

Hejdánek: Jestliže kritérium se vztahuje samo na sebe

Jiný hlas: *...auto-appliqué...*

Hejdánek: uplatní se na sebe samo, autoaplikováno.

Jiný hlas: *...comme le principe qui dit qu'une proposition a un sens si elle est vérifiable...*

Hejdánek: jako princip, který říká, že výpověď nebo věta má smysl, jestliže je ověřitelná

Jiný hlas: *...ce principe lui-même n'est pas vérifiable... vous comprenez ?*

Hejdánek: tento princip sám není ověřitelný.

Jiný hlas: *Le principe vérificationniste dit...*

Hejdánek: Verifikacionistický princip říká

Jiný hlas: *...qu'une proposition a un sens si elle est vérifiable.*

Hejdánek: že výpověď nebo věta má smysl, jestliže je ověřitelná.

Jiný hlas: *Mais le principe lui-même n'est pas vérifiable par l'expérience ou l'observation.*

Hejdánek: Ale princip sám není ověřitelný pozorováním.

Jiný hlas: *Donc par ses propres lumières le critère devrait être jugé dénué de signification.*

Hejdánek: Tedy když kritérium začne se uplatňovat samo vůči sobě, tak přestane mít smysl.

Jiný hlas: *C'est un cas typique par lequel un philosophe aime démontrer...*

Hejdánek: To je takový typický příklad, jímž se filosof pokouší ukázat

Jiný hlas: *...qu'un certain principe est auto-réfutant.*

Hejdánek: že určitý princip popírá sám sebe.

Jiný hlas: *Auto-réfutant comme si vous dites par exemple : toutes les théories générales sont fausses.*

Hejdánek: Například když řeknete, že všechny obecné teorie jsou falešné.

Jiný hlas: *Comme ce principe est lui-même une théorie générale...*

Hejdánek: Jelikož tento princip sám je obecnou teorií

Jiný hlas: *...alors s'il est vrai, il est faux.*

Hejdánek: pakliže je pravdivý, znamená to, že je falešný.

Jiný hlas: *Donc si le principe est vrai, s'il est vrai que toutes les théories générales sont fausses...*

Hejdánek: Je-li pravda, že všechny obecné teorie jsou falešné

Jiný hlas: *...alors ce principe lui-même est faux. S'il est vrai, il est faux.*

Hejdánek: pak tedy ten princip sám je falešný.

Jiný hlas: *Maintenant je voudrais montrer que les positivistes et les empiristes ont essayé...*

Hejdánek: Ted' bych chtěl ukázat, že pozitivisté a empiristé se pokusili

Jiný hlas: *...d'appliquer cette idée très empiriste...*

Hejdánek: tyto myšlenky velmi empiristické

Jiný hlas: *...ce principe que l'observation distingue toutes les propositions qui ont un sens...*

Hejdánek: tedy tento princip, že pozorování se liší od všech výpovědí, které mají smysl

Jiný hlas: *...ont une signification cognitive si elles sont vérifiables.*

Hejdánek: mají kognitivní hodnotu...

Jiný hlas: *Je voudrais montrer que ayant échoué à employer ce vérificationnisme dans l'idéal réductionniste...*

Hejdánek: Chtěl bych ukázat, že když tento verifikacionismus v redukcionistickém ideálu zkrachoval

Jiný hlas: *...les considérations précédentes montrent l'échec...*

Hejdánek: to, o čem jsme hovořili, ukazuje proč k tomu došlo

Jiný hlas: *...en général les positivistes se sont aperçus...*

Hejdánek: pozitivisté většinou upozorovali sami

Jiný hlas: *...qu'un concept abstrait de la science, un concept théorique de la physique...*

Hejdánek: že teoretický koncept fyziky

Jiný hlas: *...peut-être le concept d'électron par exemple...*

Hejdánek: například pojem elektronu

Jiný hlas: *...ne peut pas être réduit ou défini...*

Hejdánek: nemůže být redukován nebo definován

Jiný hlas: *...en termes de concepts plus élémentaires...*

Hejdánek: v termínech konceptu ještě elementárnějšího

Jiný hlas: *...faisant référence à des entités, des processus observables.*

Hejdánek: který by se opíral o nějaké pozorovatelné procesy.

Jiný hlas: *Mais l'idéal réductionniste croyait, selon l'idéal réductionniste on devait faire cette réduction.*

Hejdánek: Ovšem redukcionistický ideál právě byl to, že tato redukce je možná.

Jiný hlas: *Alors je crois il est caractéristique que dans un article de la maturité de Carnap...*

Hejdánek: Tedy takovou typickou ukázkou je v jednom článku Carnapově

Jiný hlas: *...en 1950...*

Hejdánek: v 50. letech

Jiný hlas: *...le titre de l'article c'est "Semantics, Empiricism and Ontology"...*

Hejdánek: Carnapův článek *Semantics, Empiricism and Ontology*.

Jiný hlas: *Dans cet article Carnap renonce explicitement à l'idéal de réduction...*

Hejdánek: Carnap odmítá v tomto článku výslovně ideál redukce

Jiný hlas: *...à l'idéal de réduire le vocabulaire théorique de la physique au vocabulaire observationnel.*

Hejdánek: pokus redukovat jazyk fyziky na jazyk pozorovatele.

Jiný hlas: *Dans la version réductionniste initiale le vocabulaire observationnel était composé de mots qui désignent uniquement des processus, choses, entités observables sans appareil.*

Hejdánek: V té původní redukcionistické verzi jazyk pozorovatele pracuje pouze se slovy, která označují věci, předměty nebo vlastnosti, které můžeme přímo pozorovat bez jakéhokoli přístroje.

Jiný hlas: *Et donc le vocabulaire théorique c'est l'ensemble des mots utilisés dans une science comme la physique...*

Hejdánek: A tedy teoretický jazyk je soubor slov používaných ve vědě jako fyzika

Jiný hlas: *...qui ne fait pas référence à des entités, des processus, des événements observables, mais à quelque chose d'inobservable.*

Hejdánek: který se nevztahuje přímo k těm pozorovatelným.

Jiný hlas: *Donc exemple, exemple concret...*

Hejdánek: Příklad, konkrétní příklad

Jiný hlas: *...disons en physique par exemple les physiciens disent que le courant électrique...*

Hejdánek: řekněme ve fyzice, fyzikové hovoří o elektrickém proudu

Jiný hlas: *...est composé d'électrons.*

Hejdánek: skládá se z elektronů.

Jiný hlas: *Les électrons eux-mêmes ne sont pas observables sans appareil.*

Hejdánek: Elektrony nejsou pozorovatelné bez přístrojů.

Jiný hlas: *Mais par exemple un physicien qui utilise un galvanomètre, un appareil de mesure du courant...*

Hejdánek: Ale například fyzik, který užívá galvanometru

Jiný hlas: *...peut prédire que s'il y a telle quantité d'électrons...*

Hejdánek: může určit, jaké množství elektronů

Jiný hlas: *...alors l'aiguille du galvanomètre va se déplacer.*

Hejdánek: se vyskytuje podle toho, jak se mu ručička přístroje pohne.

Jiný hlas: *Et le déplacement de l'aiguille est observable.*

Hejdánek: A ten pohyb té ručičky pozorovatelný je.

Jiný hlas: *Alors dans cet article de la maturité de Carnap, Carnap nous dit...*

Hejdánek: Tedy v tomto článku Carnapově říká Carnap:

Jiný hlas: *La question...*

Hejdánek: otázka...

--- (1988-06-20 Pierre Jacob – O vědeckém realismu (1) [LVH115VA]_Kaz b_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: ...elektronů na pohyb ručičky na ciferníku galvanometru. To znamená, jde v podstatě o problém indukce. To znamená, že elektrony nám umožňují jaksi předvídat pozorovatelné. Je to problém indukce.

Protože teorie v termínech elektronů není ekvivalentní žádnému konečnému souboru výpovědí, které by

obsahovaly výraz „pohyb ručičky galvanometru“. Není tu ekvivalence, a to je problém indukce. Není ekvivalence mezi teorií o elektronech a pozorováním. Mezi teorií o pohybu elektronů a mezi tím, co můžu přímo vidět. Není tu logická ekvivalence.

Tedy ptá se Carnap, zda elektrony opravdu ve skutečnosti existují, nebo jsou to jen prostředky pomocné, jak utřídit jevy? Tato otázka není dobrá otázka a je třeba ji rozpustit. To je otázka, která nemá kognitivní význam. Chcete-li dělat fyziku, v některých případech je dobré užívat slovo a koncept vyjádřený slovem elektron a pracovat s ním.

Tuto teorii Carnapovu se pokusím vzít vážně. Říkám, že to, co dělá Carnap, je typicky nahrazení ideálu redukce ideálem rozpuštění nebo ideálem terapeutickým. Je to příklad toho, co jsem před chvílí nazval přechodem od jednoho ideálu k druhému. Rozpustit nepatřičnou, falešnou otázku.

To znamená, že pro Carnapa je třeba ani nepotvrdit, ani nepopřít existenci elektronů ve skutečnosti. Tedy je třeba se zdržet toho, že by slovo elektron mělo nějakou referenci ke skutečnosti, vůči skutečnosti. A na základě sémantického principu, který uznávají všichni, je-li nějaký vědecký zákon nebo vědecká výpověď, obsahuje-li slovo jako elektron, které se nevztahuje k ničemu reálnému, pak ona výpověď nebo onen zákon sám... musíme uvažovat tak, že ten zákon nebo ta výpověď jsou zbaveny toho, čemu se říká *conditions de vérité* nebo pravdivostní hodnoty.

Tedy tady máme argument nebo seriózní filosofické úvahy ve prospěch sémantického instrumentalismu. To jest negace oné první složky vědeckého realismu. Tady vidíme, jak je možno se stavět proti oné tezi vědeckého realismu, která je součástí vědeckého realismu.

Dovolte mi nyní, prosím, přejít k mému druhému bodu, kterým je kritika empirismu v letech šedesátých, provedená Hansonem, Kuhnem a Feyerabendem. Kuhn, K-U-H-N. Kuhnova nejslavnější kniha, *Struktura vědeckých revolucí*, vyšla v roce 1962.

Prvním terčem těchto autorů je myšlenka, kterou zastávali pozitivisté nebo empiristé – empirická myšlenka –, že ve vědě teoretický slovník, jako například slovo elektron, nabývá svého smyslu, svého významu, pouze díky slovníku pozorovatelskému. Tito tři autoři chtějí otočit prioritu. Domnívají se, že porozumět termínům takzvaně pozorovatelským předpokládá nejdříve porozumět teoriím, teoretickým *croyances*.

Hejdněk: V českém překladu... on to *croyance* není víra ve smyslu náboženském. Jako věřím, že něco je, že mám za to, že to je, jo? Domněnka. No.

Jiný hlas: Nejdříve bych uvedl svůj pohled na tento bod a pak ukázal špatnou kritiku empirismu. Osobně myslím, že rozlišení na slovník teoretický a slovník pozorovatelský je velice ošidné, klamné a že obsahuje mnoho omylů.

Myslím, že určité entity, procesy, události jsou pozorovatelné, jiné nepozorovatelné, ale myslím, že to necharakterizuje nějakou diferenci mezi slovy. Zvláště když označíme jako teoretické slovo proto, že se nevztahuje k entitě nebo procesu pozorovatelnému.

Jiný hlas: *Selon moi, on devrait qualifier de théorique un mot non pas parce qu'il fait référence à un processus ou un état inobservable, mais parce qu'il fait partie d'une théorie, parce que la compréhension suppose la maîtrise, l'apprentissage d'une théorie spécialisée.* Podle mě teoretické je to, ne to, co se vztahuje k něčemu, co není pozorovatelné, ale proto, že je částí určité teorie a tu teorii je třeba si osvojit. *Par exemple, le mot amour. Vraisemblablement ne fait pas référence à un état d'esprit observable. Mais c'est une, je pense, une mauvaise idée de qualifier un tel mot de théorique, ce qui laisse entendre que nous avons une théorie déductive de l'amour.* Například slovo láska. Pravděpodobně nemá nic společného s nějakým pozorovatelným stavem duše. Je myslím falešná myšlenka toto slovo kvalifikovat jako teoretické, jako bychom měli nějakou deduktivní teorii lásky.

Mais je pense que néanmoins la distinction entre les processus, les états de choses qui sont observables et ceux qui ne sont pas observables, qui sont inobservables en vertu de l'architecture cognitive humaine, cette distinction est toute importante. Nicméně rozlišení mezi procesy, které jsou pozorovatelné, a těmi, které nejsou pozorovatelné, na základě té architektury kognitivní jako takové, toto rozlišení je přece

jenom důležitě.

Alors maintenant la mauvaise critique, Hanson, dans ce livre tout à l'heure cité de Patterns of Discovery, fait à peu près l'argument suivant. Imaginez Tycho de Brahe et Kepler. OK, Tycho de Brahe est géocentriste, Kepler est héliocentriste. Donc ils ont des croyances différentes. Špatná kritika: Hanson v knížce, o které jsme se zmínili dříve, Patterns of Discovery, užívá asi tohoto argumentu. Představme si Tychona de Brahe a Keplera. Tycho je geocentrik a Kepler je heliocentrik, tedy oba mají rozdílné mínění. Dans la terminologie de Kuhn, le géocentrisme et l'héliocentrisme sont séparés par une révolution ou un changement de paradigme. V terminologii Kuhnsové geocentrismus a heliocentrismus jsou odděleny revolucí paradigmat.

Pour Hanson, les phénomènes physiques électrochimiques qui se produisent entre la rétine et le cortex, le cerveau, de Tycho de Brahe et de Kepler sont identiques. Les photons qui arrivent sur la rétine et qui sont ensuite transmis dans le nerf optique sont les mêmes. Mais malgré cette identité physique, électrochimique, Tycho de Brahe et Kepler ne voient pas la même chose. Pro Hansona fyzikální fenomény elektrofyzikální, ke kterým dochází mezi sítnicí a kortexem, mozkiem, Tychona de Brahe a Keplera jsou tytéž. Fotony, které dopadnou do sítnice a pak pokračují a tak dále, jsou tytéž. A přesto, navzdory této identitě fyzikální, Tycho de Brahe a Kepler nevidí totéž.

Mais évidemment comme les phénomènes physiques sont les mêmes, la seule explication de la différence d'observation, c'est les croyances cosmologiques de Kepler et de Tycho de Brahe. C'est parce que Tycho de Brahe croit que la terre est immobile, parce que Kepler croit que le soleil est immobile et que la terre tourne autour du soleil, qu'ils n'observent, selon Hanson, c'est pour cela qu'ils n'observent pas la même chose. Pour Hanson, Tycho de Brahe voit que le soleil tourne autour de la terre, tandis que Kepler voit que la terre tourne autour du soleil. Jelikož však jde o tytéž fyzikální fenomény, jedině možné vysvětlení toho rozdílu v pozorování jsou ty kosmologické domněnky. Protože Tycho de Brahe se domnívá, že země se nehýbe, a Kepler si myslí opak, proto podle Hansona nepozorují tutéž věc. Opravdu Tycho de Brahe podle Hansona vidí, že slunce se točí kolem země, a Kepler vidí, že země se točí.

Dans la terminologie des philosophes depuis Quine, un philosophe comme Hanson traite un verbe de perception comme voir, comme observer, comme si c'était un verbe comme croire, un verbe d'attitude propositionnelle. Avec les mêmes propriétés sémantiques, logiques d'opacité des verbes d'attitude propositionnelle. V terminologii filosofů od Quina počínaje, filosof jako Hanson zachází se slovesem vidět, jako by to bylo sloveso označující nějaký postoj. Tedy sloveso obsahující stejnou neujasněnost jako ostatní slovesa postojová.

On peut discuter après pour démontrer pourquoi cette théorie est insoutenable. Parce qu'il y a des différences trop grandes entre le verbe voir et le verbe croire et les phénomènes mentaux que révèle l'utilisation des verbes voir et croire. Dalo by se diskutovat o tom, proč ta teorie je neudržitelná. Mezi slovesem vidět a věřit nebo domnívat se je obrovský rozdíl a mentálními fenomény, které odhalují užívání sloves vidět a věřit.

Ok, deuxième point de la deuxième partie, mais vous me dites quand c'est trop long, vous m'arrêtez s'il vous plaît quand vous êtes assez, quand vous trouvez que ça suffit. Druhý bod druhé části, ale řekněte, kdyby to bylo moc dlouhé, zastavte mě, až budete mít dost. Pokračuj, ano.

Alors très rapidement la deuxième thèse, ça c'était imprégnation théorique de l'observation. La deuxième incommensurabilité, Kuhn dit que des scientifiques dans des paradigmes différents, par exemple dans le paradigme aristotélicien, paradigme newtonien, vivent dans des mondes différents, expression de Kuhn lui-même. To byla ta impregnace teorie a pozorování. A teď je to nepoměřitelnost, nesouměřitelnost, o níž Kuhn říká toto: vědci v paradigmatu aristotelském a v paradigmatu newtonském žijí v rozdílných světech. To je přímo Kuhnův výraz.

Il y a deux interprétations à cette affirmation. Une interprétation idéaliste qui dit: c'est l'esprit qui crée le monde, la réalité. Une interprétation relativiste qui dit: à chaque système de croyance, à chaque paradigme, il y a un monde capable de rendre vraies les croyances de ce paradigme. L'interprétation

relativiste dit que le monde du paradigme d'Aristote n'est pas le monde du paradigme de Newton.

Existují dva výklady toho výrazu. Výklad idealistický, který říká: to duch tvoří svět, realitu. Relativistický výklad říká: každému paradigmatu odpovídá svět schopný učinit pravdivým ty domněnky toho paradigmatu. Interpretace relativistická říká, že svět paradigmatu Aristotelova není světem paradigmatu Newtonova.

Alors je pense, et je voudrais qu'on en reparle peut-être dans la discussion, que interpréter sous forme relativiste la thèse de l'incommensurabilité devient incohérent. Mon argument que je ne veux pas faire maintenant à cause de l'heure parce que c'est trop tard, c'est de dire qu'on ne peut pas de manière cohérente décrire le changement scientifique et admettre cette thèse relativiste. Snad o tom budeme moct pokračovat v diskuzi, že interpretovati relativisticky tezi o nesouměřitelnosti nutně narazí na nesourodost a nesouměřitelnost. K tomu se dostaneme později. Nedá se totiž koherentním způsobem popsat vědecká změna a zároveň připustit tuto relativistickou tezi.

Jiný hlas: *Alors je pour très brièvement je voudrais arriver à ma troisième partie très vite sur le réalisme.*

Jiný hlas: Tady k té velmi rychlé třetí části.

Jiný hlas: *Je voudrais suggérer que le réalisme scientifique les deux thèses réalistes scientifiques gagnent par défaut.*

Jiný hlas: Myslím, že dvě teze nebo obě teze vědeckého realismu získávají díky nedostatkům.

Jiný hlas: *Laissez-moi esquisser une raison pour laquelle je fais cette affirmation.*

Jiný hlas: I právě díky nedostatkům. Teď proč si to myslím.

Jiný hlas: *Prenons l'instrumentalisme sémantique et négligeons l'instrumentalisme épistémologique dans mon sens.*

Jiný hlas: Vyjděme z instrumentalismu vědeckého a zatím pomeňme epistemologický.

Jiný hlas: *L'instrumentaliste sémantique dit les lois scientifiques les plus importantes n'ont ni condition de vérité ni valeur de vérité. Elles ne sont ni vraies ni fausses.*

Jiný hlas: Sémantický instrumentalismus říká, že zákony, ty nejdůležitější, nemají ani hodnotu pravdivostní, ani žádnou podmíněnost. Nejsou ani pravdivé, ani nepravdivé.

Jiný hlas: *Dans la terminologie de Schlick, membre de Vienne du Cercle de Vienne, les lois ne sont pas des propositions authentiques, ce sont des règles de formation de propositions authentiques.*

Jiný hlas: V teorii Schlickově, to je jeden ze členů vídeňského kroužku, zákony nejsou autentické výpovědi, nýbrž jsou to pravidla formování pravdivých výpovědí.

Jiný hlas: *Quelque chose une règle ce n'est pas quelque chose qui est vrai ou faux comme un instrument.*

Jiný hlas: A pravidlo není něco, co je pravdivé nebo nepravdivé. Je to nástroj.

Jiný hlas: *Alors laissez-moi simplement mentionner l'objection que pratiquement tous les réalistes scientifiques font à cette interprétation instrumentaliste sémantique.*

Jiný hlas: Téměř všichni realisté vědečtí namítají tomuto instrumentalismu toto.

Jiný hlas: *Vous trouverez cette objection par exemple chez Newton-Smith, que vous qui est je crois venu ici, vous trouverez cette objection chez Hilary Putnam dans certains articles, Karl Popper fait la même objection. C'est une objection que beaucoup de réalistes font. C'est ceci :*

Jiný hlas: Newton-Smith a jiní, Hilary Putnam, Karl Popper používají této námitky. Je to námitka, kterou mnoho realistů dělá. Je to toto:

Jiný hlas: *Si l'instrumentaliste sémantique pense que le rôle des théories scientifiques c'est de dériver logiquement permet dérivation logique d'observation, de prédiction observationnelle...*

Jiný hlas: Jestliže sémantický instrumentalismus se domnívá, že role vědeckých teorií je odvozovat logicky, dovolit logickou derivaci z předpovídání pozorování...

Jiný hlas: *...par exemple sur le comportement de l'aiguille du galvanomètre...*

Jiný hlas: ...například o pohybu ručičky galvanometru...

Jiný hlas: *...selon la conception commune, une dérivation logique ne peut simplement que transmettre la vérité des prémisses à une conclusion...*

Jiný hlas: ...podle společného náhledu logická derivace, odvozování, může pouze dovést pravdu premisy závěru...

Jiný hlas: ...ou retransmettre aux prémisses la fausseté éventuelle de la conclusion.

Jiný hlas: ...a nebo vytáhnout naopak ze závěru tu chybu a dotáhnout ji do té premisy samé, poukázat na ni.

Jiný hlas: *Le schéma si théorie alors telle prédiction, grâce à la logique par le lien de la logique...*

Jiný hlas: Jestliže teorie, tedy předvídá to a ono, tady pomocí logiky...

Jiný hlas: ...comme l'instrumentaliste sémantique tient que les prédictions les observations sont vraies ou fausses, sont capables d'avoir une valeur d'être vraies ou fausses...

Jiný hlas: ...jelikož sémantický instrumentalista se domnívá, že ty předpovědi jsou schopné býti pravdivé nebo nepravdivé...

Jiný hlas: ...et comme la logique transmet la vérité ou la fausseté ne crée pas personne ne pense que la logique crée la vérité...

Jiný hlas: ...a jelikož logika ji předává, aniž ji tvoří, nikdo si nemyslí, že by logika vytvářela falešnost nebo pravdivost...

Jiný hlas: ...alors c'est un mystère ou un miracle comment la logique peut transmettre la vérité à des observations des prédictions à partir de prémisses qui elles ne sont ni vraies ni fausses.

Jiný hlas: ...pak tedy jde o tajemství nebo o zázrak, jak logika může přenést pravdu pozorování na základě premis, které samy o sobě nejsou ani pravdivé, ani nepravdivé.

Jiný hlas: *Alors à cela l'instrumentaliste a une réponse possible des réponses plusieurs réponses possibles quelques réponses possibles.*

Jiný hlas: Na to instrumentalista může odpovědět několika způsoby.

Jiný hlas: *Ce serait trop simple de penser qu'il est K.O.*

Jiný hlas: Tedy rozhodně není jaksi knokautován touto námitkou.

Jiný hlas: *Il peut montrer que ce que le réaliste tient pour une prémisse de raisonnement peut être réinterprété comme une règle d'inférence.*

Jiný hlas: Může například ukázat, že to, co realista považuje za premisu, lze pojmout jako pravidlo inference.

Jiný hlas: *Alors laissez-moi pour la discussion donner la réponse l'objection du réaliste à cette réponse instrumentaliste.*

Jiný hlas: Tak možná, že v diskuzi nejprve tuto odpověď můžeme předvést.

Jiný hlas: *Je pense que cette réponse elle-même est complètement critiquable.*

Jiný hlas: Domnívám se, že je kritizovatelná.

Jiný hlas: *Et je voudrais alors presque fini n'est-ce pas dans deux minutes peut-être dire que selon moi ce genre d'argument pour moi démontre deux choses.*

Jiný hlas: Snad za dvě minuty skončím. Podle mě tento způsob argumentace ukazuje dvě věci.

Jiný hlas: *Que les tentatives d'interprétation anti-réalistes des théories scientifiques sont en défaut.*

Jiný hlas: Pokusy interpretovat vědecké teorie antirealisticky mají mnoho nedostatků.

Jiný hlas: *Donc je dis le réalisme scientifique de mon point de vue gagne par défaut pour cela.*

Jiný hlas: Proto vědecký realismus jaksi získává z nedostatků.

Jiný hlas: *Mais l'examen de ces arguments pour contre réalisme scientifique ne nous disent rien du tout sur le genre de propriété qu'est la vérité.*

Jiný hlas: Ale bližší průzkum argumentů pro nebo proti vědeckému realismu neříká nic o vlastnostech...

Jiný hlas: ...le concept de vérité qui est pertinent pour la discussion jusqu'à présent du réalisme scientifique ce n'est simplement que ce qui est préservé par une inférence démonstrative conforme à la logique déductive.

Jiný hlas: ...neříká nic o vlastnostech pravdivostní hodnotě. Koncept pravdy je to, co je pomocí logiky transponováno z premisy závěru.

Jiný hlas: *On peut admettre le réalisme scientifique et donc et ensuite se poser la question...*

Jiný hlas: Lze připustit vědecký realismus, jak se domnívám. A posléze si položit otázku.

Jiný hlas: *La vérité est-elle simplement un instrument d'ascension sémantique ?*

Jiný hlas: Je pravda pouze nástrojem sémantického postupu?

Jiný hlas: *Selon cette conception la vérité permet simplement de d'abrégé la communication.*

Jiný hlas: Podle této koncepce pravda pouze umožňuje zestručnit komunikaci.

Jiný hlas: *On dit on dit simplement ce qu'a dit monsieur Hejdánek est vrai au lieu de citer la phrase employée par monsieur Hejdánek.*

Jiný hlas: Znamená to říci, například to, co říká Hejdánek, je pravda, místo toho, abychom tu větu, kterou vyřkl, museli celou opakovat.

Jiný hlas: *Mais en attribuant la vérité à ce qu'a dit l'expression ce qu'a dit monsieur Hejdánek en disant monsieur Hejdánek ce qu'a dit est vrai on abrège la conversation. On n'attribue pas une propriété authentique.*

Jiný hlas: Tím, že přiznáme pravdivost tomu, co bylo řečeno Hejdánkem, tím zestručníme konverzaci. Nepřisuzujeme nějakou autentickou vlastnost.

Jiný hlas: *Il y a plusieurs tentatives pour aller dans le sens dans ce sens c'est-à-dire pour soutenir que la vérité n'est pas une propriété authentique.*

Jiný hlas: A existuje více pokusů jak potvrdit, že pravda není touto vlastností autentickou.

Jiný hlas: *L'une c'est la fameuse théorie de la vérité redondance qui a été défendue par Ayer dans Truth and Logic, titre de ce genre.*

Jiný hlas: Jednou z nich je slavná teorie redundance, kterou zastával Ayer v díle *Truth and Logic* či v díle tohoto názvu.

Jiný hlas: *Je pense que j'ai des objections contre cette vue.*

Jiný hlas: Měl bych námitky proti tomuto pohledu na věc.

Jiný hlas: *Et donc personnellement je pense qu'il faut croire que la vérité est une certaine propriété authentique.*

Jiný hlas: Osobně mám za to, že je nutno věřit, že pravda je autentická vlastnost.

Jiný hlas: *Certainement pas une propriété réductible à des prédicats de la science de la physique, par exemple.*

Jiný hlas: Není to samozřejmě vlastnost redukovatelná na predikáty fyzikální.

Jiný hlas: *Maintenant, lorsqu'on croit que la vérité est une propriété authentique, il y a deux grandes voies qui sont explorées par les philosophes, qui correspondent à deux vues tout à fait traditionnelles.*

Jiný hlas: Věříme-li, že pravda je vlastností autentickou, pak se otevírají dvě cesty, po nichž se filosof může vydat a které odpovídají dvěma pojetím velmi tradičním.

Jiný hlas: *La conception de la vérité comme correspondance...*

Jiný hlas: A to jest pojetí pravdy jako korespondence neboli souhlasu se skutečností. Korespondence je lepší termín.

Jiný hlas: *En général on discute actuellement cette vue sous le terme de conception non-épistémique de la vérité.*

Jiný hlas: Studuje se tam, kde se hovoří o non-epistemickém pojetí pravdy.

Jiný hlas: *Et par opposition il y a l'autre voie, c'est la conception épistémique, qui dans la tradition portait le nom de la conception de la vérité cohérence.*

Jiný hlas: Oproti tomu je cesta pojetí epistemického, která pokračuje v tradici pravdy jako koherence.

Jiný hlas: *Pour la vérité des énoncés ou des propositions scientifiques, en ce qui concerne la vérité des propositions scientifiques, je préfère la théorie de la vérité correspondance.*

Jiný hlas: Co se týče pravdivosti vědeckých výpovědí, je mi bližší teorie pravdy jako korespondence.

Jiný hlas: *Mais si on veut étendre une conception de la vérité à d'autres domaines, par exemple aux remarques morales, si on juge par exemple que dans certaines circonstances de dire de telle personne*

qu'il devrait aider sa sœur exprime une vérité, que c'est vrai, que l'énoncé X devrait aider sa sœur est vrai. Alors je pense que la conception de la vérité correspondance ne suffirait pas à cette extension.

Jiný hlas: Chceme-li rozšířit pojetí pravdy do jiných oblastí, například morální – například máme-li za to, že za určitých okolností by tento člověk své sestře měl pomoci, a považujeme-li tuto výpověď za pravdivou – uznávám, že zde pojetí pravdy jako korespondence nedostačuje.

Jiný hlas: *Parce que je ne pense pas qu'il y ait des états de choses susceptibles de rendre vrai quelque chose comme un devoir dans le cas du devoir d'aider quelqu'un.*

Jiný hlas: Nemám totiž za to, že by určitý stav věcí byl schopen učinit pravdivým speciálně to, co se týká povinnosti.

Jiný hlas: *Et je pense que dans ce cas, par exemple, c'est beaucoup plus une question d'estimation rationnelle de ce qui est, de ce qu'on estime rationnel pour une créature rationnelle de faire que une question de correspondance. Que c'est beaucoup plus cela qui explique notre propension à attribuer la vérité à une remarque éthique.*

Jiný hlas: V tomto případě je to mnohem spíše otázka racionálního odhadu toho, co považujeme za racionální pro rozumnou bytost, než otázka korespondence. Právě to vysvětluje náš sklon přisuzovat pravdu etické výpovědi.

Jiný hlas: *D'accord. Merci. Nous faisons une pause de 10 minutes et puis nous commençons avec la discussion. Parfait.*

Jiný hlas: Deset minut prosím, nepřetáhněte to.

Jiný hlas: Možná by se dalo předejít, ale zajímalo by mě, zda tedy... *une demande de préciser quelque chose.* Nebo jde spíše o neporozumění. *Peut-être dissoudre la question.* Zda je to tak, že s tou pozicí, kterou můžeme provizorně označit za kuhnovskou, se nemůže pojit právě sémantický a epistemický realismus, pro který zde kolega argumentoval? *Est-ce que la position de Kuhn est conciliable avec la position du réalisme épistémique, du réalisme sémantique?*

Jiný hlas: *Sur la question de la conciliation de la position de Kuhn avec le réalisme sémantique, je dirais deux choses. Premièrement, Kuhn a un scepticisme général sur l'utilité et la possibilité d'utiliser la notion de vérité. Il veut éviter de recourir au concept de vérité, du moins en ce qui concerne les énoncés les plus systématiques, les plus théoriques des sciences.*

Jiný hlas: K smířitelnosti Kuhna a sémantického realismu lze říci dvě věci. Zaprvé, Kuhn zastává povšechný skepticismus k užití slova nebo pojmu pravdy. Snaží se tomuto pojmu vyhnout, hlavně tam, kde se mluví o teoretických výpovědích vědy.

Jiný hlas: *Deuxièmement, la tendance que représente Kuhn est que en ce qui concerne l'adoption d'un paradigme, c'est-à-dire disons l'adoption, le choix, l'adoption des principes les plus profonds dans une explication scientifique, les plus profonds du paradigme, les principes les plus abstraits, les plus éloignés de l'observation, par exemple que la Terre est pour un géocentriste, que la Terre est immobile au centre de l'univers.*

Jiný hlas: Ten směr, který reprezentuje Kuhn, je ten, že pokud jde o přijetí paradigmatu – tedy o volbu nejhlubších a nejabstraktnějších principů vědeckého vysvětlení, které jsou nejvíce vzdálené od pozorování – například pro geocentrika, že Země je nehybná uprostřed vesmíru *Le choix de tel principe ne peut pas être qualifié par Kuhn pour vrai ou faux.*

Jiný hlas: Volba tohoto principu podle Kuhna není postižitelná tím, nazveme-li ji pravdivou nebo nepravdivou.

La tendance que représente Kuhn, c'est de comparer l'adoption d'un tel principe, d'un paradigme, de ses principes les plus profonds, de les comparer tantôt à une conversion religieuse, tantôt à un Gestalt switch, un changement de Gestalt au sens des psychologues de la Gestalt.

Jiný hlas: Tendence Kuhnova je srovnat přijetí nějakého takového paradigmatu, principů, jaksi přirovnati to k náboženské konverzi nebo k tomuto Gestalt switch, změně Gestaltu ve smyslu psychologickém. *Donc d'une manière qui est tout à fait en harmonie avec Hanson, avec ce que j'ai attribué à Hanson.*

Rappelez par exemple cette discussion de la différence entre l'observation du soleil par Tycho Brahe et l'observation du soleil par Kepler. Kuhn pense que lorsqu'on voit le monde en géocentriste pour passer à une perception héliocentriste, c'est comme lorsque vous passez de la perception d'un cube de Necker, d'un cube avec une certaine face devant, à l'autre perception possible du même cube de Necker.

Jiný hlas: Tedy kdybychom si připomněli to, co jsme už zmínili, toho Tycho de Brahe a Keplera, Kuhn se domnívá, že přejít od vnímání geocentrického k heliocentrickému je to, jako když přecházíte od hledění na krychli – Neckerovu krychli – s jednou určitou plochou vpředu k jinému pohledu na tutéž krychli. *Ce n'est pas une question d'évaluer les arguments scientifiques objectivement pour une perception du cube de Necker ou pour l'autre perception. Vous n'avez pas à estimer les arguments. Vous voyez l'univers géocentrique ou vous le voyez de manière héliocentrique. Jamais les deux à la fois. Et donc la transition du géocentrisme à l'héliocentrisme n'est pas un progrès dans l'explication des phénomènes cosmologiques. Ça n'a pas de sens selon Kuhn.*

Jiný hlas: Z jiného pohledu, z jiného úhlu, nejde o to, že se upřednostňuje jeden pohled před jiným. Nýbrž vidíte svět heliocentricky, nebo geocentricky. Nikdy nelze vidět svět oběma způsoby najednou. A přechod od geocentrismu k heliocentrismu není nějaký pokrok ve vysvětlování kosmologických fenoménů. Podle Kuhna to nemá žádný smysl.

Du point de vue héliocentrique, de soutenir qu'un géocentriste commet une erreur, non plus que pour un historien ça n'a pas de sens, pour un philosophe ou un historien, ça n'a pas de sens d'affirmer qu'un défenseur du géocentrisme commet une erreur. Pas plus une erreur de l'observation que dans le raisonnement.

Jiný hlas: Z hlediska heliocentrického tvrdit, že ten geocentrik je v omylu, nemá smysl ani pro historika, ani pro filosofa. Nemá smysl říkat, že obhájce geocentrismu se mýlí, že se mýlí snad jako pozorovatel nebo v reflexi.

Quand vous voyez un certain dessin comme un lapin et puis comme un oiseau, n'est-ce pas, avec les Gestalts?

Jiný hlas: Neboť vidíte-li kresbu jako zajíce a potom jako ptáka, s těmi Gestalty – teď nevím, jestli je člověk tím zajícem... kresbu zajíce, ne že vy jste zajíc, ale koukáte na zajíce.

Il n'y a pas une version qui est vraie et l'autre version qui est fausse.

Jiný hlas: Není tady verze, která by byla pravdivá a druhá falešná, jestli je to zajíc, nebo pták.

Eh bien c'est sur ce modèle que Kuhn conçoit l'adoption des grands principes fondamentaux explicatifs d'un paradigme. Est-ce que vous souhaitez que je dise pourquoi je pense qu'à un certain point de vue, cette conception de Kuhn, de Feyerabend et de Hanson de l'incommensurabilité rend la description du changement scientifique si incompréhensible ou incohérente ou presque paradoxale? Je pose la question parce que dans l'exposé j'ai dit que peut-être dans la discussion nous pourrions dire pourquoi je pense. Je ne l'ai pas dit dans l'exposé. Donc je vous demande si vous voulez, s'il vous plaît.

Jiný hlas: A na tomto modelu Kuhn traktuje přijetí velkých základních vysvětlujících principů paradigmatu. Jestli byste chtěli, tak můžu k tomuhle ještě promluvit, k tomuto problému oné nepoměřitelnosti, nesouměřitelnosti, která činí popis vědecké změny tak nesrozumitelným, nekoherentním, až paradoxním. Já jsem to v tom výkladu vlastně na diskuzi odložil, neřekl jsem v něm proč. Tak se vás ptám, jestli chcete. Hejdánek: Prosím, prosím.

Jiný hlas: *Je pense qu'il y a, disons, la manière dont je vois la chose, c'est que prenons le cas, je crois que le cas de passage du géocentrisme à l'héliocentrisme est un bon cas d'espèce pour discuter. De prime abord, le changement conceptuel paraît tellement profond. Ces comparaisons entre le passage du géocentrisme à l'héliocentrisme et ces Gestalt switch, ces changements de Gestalt, paraissent tellement plausibles, que je dis que la révolution copernicienne, comme on dit, le passage du géocentrisme à l'héliocentrisme paraît un cas très favorable à Kuhn et Feyerabend.*

Jiný hlas: Věc, jak já ji vidím... Myslím, že ten příklad přechodu od geocentrismu k heliocentrismu je dobrý pro diskuzi. Nejprve jde o to, že ten konceptuální přerod se zdá být tak hluboký. Tyto komparace

mezi přechodem od geocentrismu k heliocentrismu a těmito *Gestalt switch*, těmito změnami *Gestaltu*, jsou proto tak výmluvné. Je proto tak výmluvný tento příklad, že zdá se, že pro Kuhna a Feyerabenda je tato revoluce, koperníkovská, takový případ, který jim trošičku...

Hejdánek: ...nahrává, že mu to jde k duhu. Ano, tak.

Jiný hlas: *Quand Kuhn par exemple ou Feyerabend affirment qu'il y a incommensurabilité entre l'héliocentrisme et le géocentrisme, je crois qu'on peut gloser comme Kuhn le fait lui-même, faire l'exégèse de cette idée d'incommensurabilité en recourant à une autre expression de Kuhn et une autre expression de Feyerabend, disant qu'un astronome dans le système géocentrique et un astronome dans le système héliocentrique ne vivent pas dans le même monde. Feyerabend dit par exemple lorsqu'un changement de croyance est aussi profond que celui qui sépare l'héliocentrisme du géocentrisme...*

Jiný hlas: Když Kuhn a Feyerabend tvrdí, že je nesouměřitelnost, neporovnatelnost těchto dvou koncepcí, lze tuto ideu nesouměřitelnosti vyložit tak, jak to Kuhn dělá, tím, že se uchýlíme k jinému výrazu, který Kuhn a Feyerabend užívají, a to, že astronom v systému geocentrickém a astronom v systému heliocentrickém nežijí v témž světě. Feyerabend říká například, když dojde k takové změně přesvědčení, která je tak hluboká jako ta, která odděluje heliocentrismus od geocentrismu...

Hejdánek: Říká Feyerabend, když dochází, dojde k takové změně mentality, změně teorie, změně koncepcí, jako byla tahle koperníkovská revoluce.

Jiný hlas: *Alors l'ontologie change.*

Hejdánek: Mění se i ontologie.

Jiný hlas: *Donc ça ce sont je considère que ce sont deux gloses, deux exégèses par Kuhn et Feyerabend de leur propre concept, de leur propre notion de l'incommensurabilité.*

Hejdánek: Takže takhle oni provádějí exegezi svého vlastního pojmu nesouměřitelnosti.

Jiný hlas: *Bien, je pense qu'une manière de dire, une autre manière de dire la même chose que Kuhn et Feyerabend serait de dire*

Hejdánek: Totéž, co oni říkají, bychom mohli říci i jinak,

Jiný hlas: *que par le terme, disons peut-être grec, le terme utilisé en grec peut-être ou le terme utilisé en latin peut-être pour dire ce que nous, je désignerais en français par la terre*

Hejdánek: to, co já označuji ve francouzštině termínem *la terre*, tedy země,

Jiný hlas: *a changé de référence avant entre le paradigme géocentriste et le paradigme héliocentriste, le mot la terre, l'expression, le terme singulier la terre n'a plus la même référence.*

Hejdánek: nemá tutéž referenci pro Řeky a pro nás, protože došlo mezitím ke koperníkovské revoluci a ta reference už je úplně jiná.

Jiný hlas: *Pourquoi selon Kuhn et Feyerabend on peut dire que le mot, une expression en grec ou en latin qui est plus ou moins...*

Hejdánek: Proč podle Kuhna a Feyerabenda lze říci, že slovo, výraz v řečtině nebo v latině, který...

--- (1988-06-20 Pierre Jacob - O vědeckém realismu (2) [LVH116VA]_Kaz a_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: Ty domněnky, ty víry, představy, které vedou k tomu, že užíváme toho slova.

Jiný hlas: *Les croyances ont tellement changé à cause de la révolution scientifique, que ce n'est plus le... que le mot n'a plus la même référence.*

Jiný hlas: Ty se natolik změnily díky vědecké revoluci, že to slovo už má vztah k něčemu jinému.

Jiný hlas: *Alors je voudrais objecter deux choses à cette conception.*

Jiný hlas: K tomu bych ovšem já měl dvě námitky.

Jiný hlas: *La première c'est que bien entendu les croyances ont changé.*

Jiný hlas: Zprv, nelze popřít, že představy se změnily.

Jiný hlas: *Mais nous savons que au moyen de deux expressions linguistiques pour des raisons de... quand nous regardons le langage, la langue ordinaire en tout cas, lorsque par exemple j'emploie l'expression l'étoile du matin...*

Jiný hlas: Ale my víme, že vyjdeme-li z obvyklého užívání jazyka každodenního, vezměme *l'étoile du*

matin, jitřenku, slovo jitřenka.

Jiný hlas: *Et lorsque j'emploie l'expression l'étoile du soir...*

Jiný hlas: Můžu užít slovo večernice.

Jiný hlas: *Vieil exemple de Frege qui a été bien sûr Gottlob Frege rebattu dans la philosophie du langage.*

Jiný hlas: To je příklad, který užívá Frege, Gottlob Frege, často ve filosofii jazyka.

Jiný hlas: *Si... si le sens de l'expression complète, l'expression entière l'étoile du matin, si ce sens dépend du sens des parties de l'expression...*

Jiný hlas: Jestliže smysl toho výrazu večerní hvězda nebo ranní hvězda závisí na každé jednotlivé části toho slovního spojení, jitřní hvězda...

Jiný hlas: *Donc si par exemple le mot matin fait une certaine... le sens du mot matin contribue au sens de l'expression l'étoile du matin...*

Jiný hlas: Jestliže například to slovo jitro je nějakým významovým přispěním, obohacením onoho celostního významu jitřenka.

Jiný hlas: *Et dans l'expression le sens de l'expression l'étoile du soir le mot soir qui n'est pas le même mot et n'a pas le même sens que le mot matin fait une autre contribution à l'expression l'étoile du soir.*

Jiný hlas: A jestliže ve slově večernice zase ten večer je zase nějakým významovým přispěním.

Jiný hlas: *C'est l'argument de Frege pour distinguer le Sinn de la Bedeutung n'est-ce pas ? Je rappelle ça simplement.*

Jiný hlas: To je argument Fregeho pro rozlišování mezi Sinn a Bedeutung, mezi smyslem a významem.

Jiný hlas: *Les deux expressions ont deux Sinn différents, sens et signification ou sens et référence.*

Jiný hlas: Ty dva výrazy mají dva různé Sinn, smysl a signifikaci nebo smysl a referenci.

Jiný hlas: *Ils ont deux Sinn différents et la même Bedeutung c'est-à-dire je peux faire référence à Vénus avec ces deux expressions différentes.*

Jiný hlas: Mají dva různé Sinn, ale stejnou Bedeutung. To znamená, že reference k Venuši zůstává stejná, ale smysl je různý, protože ten závisí na kontextu.

Jiný hlas: *Différents Sinn, la même Bedeutung.*

Jiný hlas: Různý smysl, tatáž Bedeutung.

Jiný hlas: *Et bien de là je dirais que semblablement je peux utiliser un certain mot avec certaines croyances...*

Jiný hlas: Tedy mohu užívat slov, která jsou doprovázena jistými představami.

Jiný hlas: *Et faire référence à la même chose avec le même mot accompagné par des croyances différentes.*

Jiný hlas: A přitom se slovo může vztahovat k téže věci se stejným slovem, i když je doprovázeno jinými představami.

Jiný hlas: *Le fait que les croyances changent ne prouve certainement pas la différence de référence ontologique, la différence ontologique.*

Jiný hlas: To, že se představy a víry mění, neznámá nutně, že se mění ta reference.

Jiný hlas: *Deuxième considération qui est plus claire je crois que la première pour dire pourquoi je suis contre cette...*

Jiný hlas: Takové druhé zdůvodnění, proč nesouhlasím.

Jiný hlas: *Je dis la manière naturelle de décrire le changement scientifique...*

Jiný hlas: Myslím, že přirozený způsob, jak se popisuje vědecká změna.

Jiný hlas: *C'est de dire que les hommes croyaient au sujet de la terre...*

Jiný hlas: Je to, že se říká, že lidé mysleli dříve.

Jiný hlas: *Lorsqu'ils adoptaient le géocentrisme...*

Jiný hlas: Když byli geocentricki.

Jiný hlas: *Que... que c'est une qu'elle est immobile au centre de l'univers.*

Jiný hlas: Domnívali se, že Země je uprostřed vesmíru nehybná.

Jiný hlas: *Et puis lorsqu'ils ont abandonné renoncé au géocentrisme et épousé l'héliocentrisme...*

Jiný hlas: A když se odpoutali od geocentrismu a přijali heliocentrismus.

Jiný hlas: *Ils ont changé leur conception et leurs croyances sur la terre.*

Jiný hlas: Změnili svoje představy o Zemi a svou víru se Zemí spjatou.

Jiný hlas: *De la terre qu'ils tenaient la terre qu'ils tenaient pour immobile au centre de l'univers dans le géocentrisme ils sont passés à une conception dans laquelle la terre tournait autour du soleil.*

Jiný hlas: Tedy od koncepce Země nehybné přešli ke koncepci Země kroužící kolem Slunce.

Jiný hlas: *Je dis que ça c'est la description du bon sens du changement scientifique de la révolution copernicienne, c'est la bonne c'est la description naturelle qu'on veut donner des choses.*

Jiný hlas: To je taková obvyklá běžná interpretace koperníkovské revoluce.

Jiný hlas: *Mais si on se met à tenir la référence ou l'ontologie de ce qu'on désigne par la terre, si on se met à dire que cette référence change...*

Jiný hlas: Jestliže však připustíme, že reference výrazu Země se mění také, to znamená ta *Bedeutung*.

Jiný hlas: *Alors on ne peut plus dire que ce qu'un géocentriste tenait pour vrai...*

Jiný hlas: Pak nelze říci, že to, co geocentrik považoval za pravdivé.

Jiný hlas: *À savoir que la terre est immobile au centre de l'univers.*

Jiný hlas: Totiž, že Země je nehybná a uprostřed vesmíru.

Jiný hlas: *Est justement une proposition qu'un héliocentriste tient pour fausse.*

Jiný hlas: Je věta, kterou právě by ten heliocentrik považoval za nepravdivou.

Jiný hlas: *On ne peut pas conjointement admettre que la bonne caractérisation du changement scientifique...*

Jiný hlas: Nelze zároveň říci, že dobrá charakteristika vědecké změny.

Jiný hlas: *C'est que ce que dans un paradigme on tient pour vrai on le tient pour faux dans l'autre paradigme.*

Jiný hlas: Je to, že to, co v určitém paradigmatu bylo považováno za pravdivé, v jiném paradigmatu je považováno za falešné.

Jiný hlas: *Et ajouter à cette description naturelle...*

Jiný hlas: A k tomuto obvyklému popisu věcí přidat.

Jiný hlas: *Ah mais j'avais oublié de vous dire que par la terre les héliocentristes et les géocentristes ne parlent pas de la même chose.*

Jiný hlas: To, že: Jó, já jsem vám zapomněl říct, že Zemí ty heliocentristi a geocentristi mluví o něčem jiném.

Jiný hlas: *Ça c'est incohérent.*

Jiný hlas: To není koherentní.

Jiný hlas: *C'est pourquoi je m'oppose disons à cette interprétation du changement scientifique que représente la thèse de l'incommensurabilité.*

Jiný hlas: Proto se já vyhraňuji určité tezi nesouměřitelnosti těch jednotlivých paradigmatických světů.

Hejdánek: Nebo kdyby se trvalo na té nesouměřitelnosti, *si on insiste sur l'incommensurabilité*, tak by se muselo... tak bychom se museli vzdát jakýchkoliv výroků, *il faudrait éviter tout énoncé*, o tom, že jeden i druhý mluví o Zemi, *tout énoncé qui nous dise que l'un et l'autre parlent de la Terre*. Přesně tak. Tam je potom jenom společný ten zvuk slova. *Bon, ce qu'il y a, la chose qui est commune, c'est seulement le flatus vocis*. A tam tedy jako vůbec vlastně není možná diskuse. *Et donc, la discussion n'est pas possible*.

Ale to platí nejenom o heliocentrismu a geocentrismu, *mais ça ne vaut pas seulement pour l'héliocentrisme et le géocentrisme*, ale to platí o každém rozhovoru dvou lidí. *C'est valable aussi pour n'importe quel dialogue entre deux personnes*. Jak my můžeme vědět, že mluví o témž? *Comment nous pouvons être sûrs qu'ils parlent de la même chose?* U jednoho člověka, když Koperník nejdřív byl geocentrik a potom heliocentrik, tak to byl on sám se sebou. *Il est le même, pas seulement le dialogue entre deux personnes, mais comme le cas de Copernic montre, Copernic qui était géocentriste, il est*

devenu héliocentrisme, il a changé, alors ça veut dire que ce n'était pas lui...

Jiný hlas: Schizofrenie.

Hejdánek: Schizofrenie. Takže to byl schizofrenik, který tedy došel, ten kočár zavedl jiným směrem. Já jsem chtěl dovodit to, že vlastně jsme u sofistické aporie, *terminer mon argument, alors ici on aboutit dans le cul-de-sac de Gorgias, n'est-ce pas?*, u dialogu Gorgiova, kde už není žádný dialog. To je sofista Gorgiás, který říká, že nic nemůžeme druhému sdělit. *Gorgias qui dit : on ne peut rien dire à un autre*. To je ten solipsismus. *Oui, le solipsisme. On ne peut communiquer n'importe quoi*.

Jiný hlas: *Vous me démontrez que j'ai passé trop de temps à essayer de vous convaincre, alors que vous êtes convaincus*. Dokazujete mi, že jsem zbytečně vyplýval mnoho času, abych vás přesvědčil o věci, která je vám dávno známá. *Ok. Mais vous savez, simplement, je pense que cette... dans le courant structuraliste français...* V tom směru strukturalistickém ve Francii, *disons que, plutôt par exemple, dans l'analyse des œuvres d'art peut-être plus que les œuvres, les produits de la science...* zvláště tam, možná více teda tam, kde jde o analýzu umění než o analýzu vědy, *mais je pense que la tentation pour les structuralistes était d'appliquer leurs idées également aux produits de l'activité scientifique*. Přece jenom strukturalisti tohleto aplikují i na vědu. *Je pense qu'on trouve des idées qui ressemblent beaucoup à cette thèse de l'incommensurabilité défendue explicitement par Kuhn, Feyerabend et Hanson*. Právě v interpretaci umění se objevují vlastně tytéž teze hájené Kuhnem, Feyerabendem a Hansonem. *Et je pense que la raison de la ressemblance entre le structuralisme et cette conséquence des vues de Kuhn et Feyerabend tient à une vue de soit du langage, soit de la langue au sens tchécoslovaque ou le français ou le langage comme une faculté de l'humain...* A myslím, že důvod té podobnosti strukturalismu...

domnívám se, že to všechno je díky tomu, že jazyk, ať už mu rozumíme tak či onak, ale prostě jazyk, *tel qu'on peut étudier les phénomènes linguistiques sans se soucier de la référence, sans se soucier de la vérité des phrases, sans se soucier de la référence des constituants des phrases*. Jazyk je přijímán jako objekt studia jako něco, co lze pozorovat, rozebrat, aniž se staráme o jeho referenci, o to, co se říká. *Bref, ce que j'ai dit est peut-être beaucoup trop elliptique et condensé, mais je ne sais pas si vous voulez poursuivre sur cette... enfin, je pense qu'il y a cette parenté entre les structuralistes et cette conséquence des vues de Kuhn et Feyerabend pour la science*. No, myslím, že to, co jsem teď řekl, je příliš stručné, ale myslím, že tady je veliká podobnost mezi strukturalismem a mezi tímhle pohledem na vědu.

Généralement, je pense qu'il y a une chose qu'on peut dire, qui me paraît à moi assez importante. Et je pense que c'est que si ce que nous disons a une plausibilité est correcte... Tak obecně bych řekl, mně se zdá důležitě... jestli to, co říkáme, je snad přece jenom správné, *je crois que cela montre l'importance de la philosophie du langage pour la philosophie des sciences et pour d'autres*. Pak to ukazuje na důležitost filosofie jazyka pro filosofii vědy i pro jiné oblasti. *Et je pense que cette importance de la philosophie du langage, qui se révèle bien dans cette ascension sémantique qui est typique de la philosophie analytique...* Tady ta filosofie jazyka, která se vykazuje zvláště v tom vzruchu sémantickém, *je pense illustre un de ses aspects de ce que j'appelais le gain de précision dans l'ascension sémantique*. Tady ta analytická filosofie může napomoci k upřesnění. *Je... par exemple, pour revenir au point de départ, je pense que beaucoup d'auteurs importants, aussi bien scientifiques que philosophes...* No, abych se vrátil k počátečnímu bodu, řada autorů, jak vědců, tak filosofů, *qui ont écrit sur le réalisme, sur le réalisme scientifique, sur l'interprétation réaliste des théories scientifiques...* kteří se zabývali realismem, vědeckým realismem, realistickou interpretací vědeckých teorií, *ou bien sur un sujet qui est très parent, qui est le problème du platonisme, de la philosophie platonicienne en mathématiques, de la philosophie des mathématiques platonicienne, enfin...* nebo problém, který je velmi podobný, vlastně příbuzný, *platonisme v mathématique, qui est une version, qui est une interprétation réaliste des mathématiques*. Což je realistická interpretace matematiky. *Je pense ont souvent eu recours à des métaphores, comme je disais au début*. Ti autoři se velmi často uchylovali k metaforám, jak jsem říkal na začátku. *Et je suis porté à croire que l'ascension sémantique permet d'aborder cet ensemble de questions avec plus d'exactitude et de manière moins métaphorique*. Domnívám se, že tady sémantický rozbor může přispět k preciznosti, k menší

metaforičnosti. *Je pense qu'à la fois un certain nombre de philosophes et un certain nombre de scientifiques ne partagent pas ce diagnostic que j'exprime.* Řada vědců a filosofů nesdílí tuhle moji diagnózu. *Ils pensent qu'il y a une certaine perte de temps à parler du langage, à s'élever dans la hiérarchie du langage...* Domnívají se, že se ztrácí čas, když se mluví o jazyce, když se stoupá v hierarchii jazyka, *comme si en faisant cela on quitte les choses, on s'éloigne de la réalité.* Jako kdyby se člověk, když začne mluvit o jazyce, vzdaloval věcem, o kterých mluví.

Hejdánek: Jsem rád, že náš host nesdílí tohle mínění, že to je ztráta času. *Je ne partage pas l'opinion que c'est la perte de temps.* Já bych teď chtěl trochu času ztratit poukázáním na jazykovou stránku toho problému dnešního. *De perdre le temps en se concentrant sur le côté linguistique ou sémantique du problème.*

Hejdánek: Ať chceme nebo nechceme, tak slova mají svou jakousi setrvačnost. *Bon gré, mal gré, les mots ont une certaine inertie.*

Jiný hlas: Setrvačnost to není *inertie*, *inertie* je nehybnost, jo? Setrvačnost je [nesrozumitelné].

Hejdánek: Prostě mají historii, kterou z nich nemůžeme odloučit. *Ils ont une tradition, une histoire, son passé.* A když mluvíme o realismu, tak se nám vybaví středověké *oppositum* proti nominalismu. *Et si on parle du réalisme, naturellement nous évoquons aussi le réalisme comme l'opposition au nominalisme.* A v tom případě instrumentalismus, v tom dnešním, jak o něm bylo řečeno, tak to je jakýsi oprašovaný nominalismus. *L'instrumentalisme c'est du nominalisme un peu rajeuni, rafraîchi.*

Jiný hlas: Promiň.

Hejdánek: Dobře, občerstvený. Ale to slovo má ještě starší kořeny. *Mais le mot réalisme, il a des racines encore plus anciennes.* Kořeny filologické. *Des racines philologiques.* Etymologické. *Étymologiques.* A to znamená, že realismus chce se na všechno dívat jako na *res*, jako na věc. *Cela veut dire que le réalisme veut tout voir, tout regarder comme res, comme chose.*

To je důvod, který mě vede k jistým pochybnostem o tom, zda je záhodno revokovat nebo obnovovat ten význam slova realismus. *C'est pourquoi je me doute s'il convient de révoquer le mot réalisme et de l'utiliser.* Ukážu to na příkladu, kterým jsme se tady v poslední době teď zabývali v semináři. *Un exemple que nous avons plusieurs fois cité dans notre séminaire déjà.* Živá bytost, jako například pes. *Un être vivant comme le chien.* Je vlastně neviditelná. *Il est invisible.* To, co vidíme, je jenom jedna fáze psa. *Parce que ce que nous voyons, ce n'est qu'une des phases du chien.* Pes, to je živá bytost od chvíle, kdy se narodí, vyrůstá. *Parce que c'est l'être vivant dès le moment où il est né.* Ale tahle ta živá bytost, ta neštěká. *Mais cet être vivant, il n'aboie pas.* Štěká pes, který je teď tady. *C'est le chien qui est maintenant là.* Ale ten pes, který je tady, je jenom kouskem toho psa, který žije celý život. *Mais ce chien qui est là et qui aboie, ce n'est qu'un petit morceau du chien qui vit sa vie.*

Takže můžeme docela jasně, všichni to víme, že když se narodí štěně, tak není slyšet, jak štěká jako dospělý. *Donc, quand le chien est né, nous savons qu'on ne peut pas entendre le nouveau-né du chien aboyer.* A zase na druhé straně, když je to dospělý pes, tak neslyšíme, jak kňoural jako štěně. *Et quand le chien est adulte, nous n'entendons pas le pleur du petit chien.* Takže ten pes, skutečný pes, vlastně toho nemůžeme ani vidět, ani slyšet. *Ça veut dire que le chien réel, c'est le chien que nous ne pouvons ni voir, ni entendre.* A přece je to ten skutečný pes. *Malgré tout, c'est le chien réel.* Kdežto ten, který štěká, je kousek toho skutečného psa. *Mais le chien qui aboie, que nous voyons, ce n'est qu'un morceau du chien.* No a ten kousek, tomu můžeme říkat věc, i když nepřesně. *Et le morceau du chien que nous voyons, c'est ce que nous pouvons appeler le chien comme la chose.* Ale toho skutečného psa, toho si můžeme jenom představovat. *Mais le chien réel, nous ne pouvons que le représenter, construire une idée de ce chien réel.* Jiný hlas: *En français c'est mieux... en allemand parce qu'en allemand il y a une différence entre Realität et Wirklichkeit.* Le chien qui aboie est réel, mais pas wirklich.

Hejdánek: Mně se zdá, že je třeba najít název, který nesugeruje, že skutečnost musí být vždycky věc. *Il me semble qu'il faut trouver un terme qui ne suggère pas cette idée que la réalité doit toujours être une res, une chose.* A to ještě navíc věc, kterou máme před sebou, kterou můžeme vidět, slyšet, smyslově vnímat.

Et en plus une chose qu'on voit, qu'on peut entendre, percevoir. Koneckonců ten skutečný pes je právě tak nevnímatelný jako elektron. Parce que le chien réel, le chien authentique, il est aussi imperceptible qu'un électron de la physique.

Jiný hlas: *Il y a beaucoup de choses, c'est difficile de répondre à tout ce que vous avez dit. Odpovědět na všechno je velice obtížné. V jedné věci s vámi zcela souhlasím, že ve filosofické tradici, v dějinách filosofie, pokud se dá říci, je problém položený realismem, který je legitimní nazvat problémem realismu. A to je problém ontologický. C'est un problème ontologique Et que disons la version traditionnelle du problème du réalisme comme problème ontologique, tradiční pochopení toho problému jako problému ontologického, c'est comme vous avez dit le problème de l'opposition entre le réalisme et le nominalisme. To je to, co vy jste nazval tou opozicí nominalismu a realismu. Donc en particulier c'est le problème de savoir dans quelle mesure les universaux peuvent être réputés exister, peuvent être réputés réels par opposition aux individus dans une acception, dans telle ou telle acception favorite pour le nominaliste, de individus. Les nominalistes sont évidemment eux-mêmes libres de choisir le niveau d'individualité, le niveau des individus. A to zvláště v otázce, do jaké míry universalia mohou existovat, být reálná oproti jednotlivinám. Nominalisté mají tu výhodu, že si můžou vybrat tu rovinu individualizace. Et dans une certaine mesure, il me semble que ce que vous avez avec beaucoup de brio illustré, par exemple en affirmant que le chien n'aboie pas et le chien ne pleure pas et que le chien n'est pas perceptible et qu'on ne perçoit que des phases. A co jste tak s takovou brilancí předvedl, řekneme-li, že pes neštěká, nekňourá, není vnímatelný a že ho vnímáme pouze jako fáze psa. C'est que il incombe à un nominaliste, c'est au nominaliste qu'il incombe d'abord de déterminer quel est le type des individus qui lui paraît pertinent pour la discussion avec le réaliste. C'est au nominaliste de choisir les individus, la classe des individus. Tedy tohleto je nominalismus. O co nominalismu jde, je to, že pak musí... je na nominalistovi si vybrat třídu těch jednotlivin. Il y a une dispute classique ou traditionnelle qui n'est pas celle à laquelle vous faites allusion évidemment entre un nominaliste qui dit la seule chose qui existe ce sont les chiens individuels, ce sont les individus canins, ce sont les chiens particuliers par opposition à l'espèce canine, à l'espèce des chiens ou au concept disons de chien. Klasická disputace, ne ta, ke které odkazujete vy, mezi nominalistou, který řekne, jedině, co existuje, jsou individuální psiska, jednotlivá, oproti psu jako druhu nebo oproti psu jako pojmu. Dans cette dispute qui n'est pas celle qui vous intéresse, mais qui est une dispute qui historiquement a été importante, le réaliste serait celui qui soutient l'existence de l'universel espèce des chiens ou du concept, et le nominaliste celui qui rejette l'assertion réaliste de l'existence de l'espèce des chiens et qui affirme que seuls existent les chiens particuliers, les individus particuliers. V této disputaci, která není tou, o kterou jde vám, ale historicky byla důležitá, realista bude tvrdit, že existuje pojem psa nebo pes jakožto druh, a nominalista popře existenci druhu a bude trvat na jednotlivých psiscích. Mais ce que vous, ce que vous avez défendu, c'est une autre conception de l'individu. C'est le continuum du chien, de l'individu de la naissance à la mort. Ce qu'il me semble, ce que vous illustrez, c'est qu'il y a une certaine liberté conceptuelle, une certaine relativité conceptuelle. To, co jste hájil vy, to je jiné pojetí individua, pojetí individua jako kontinua od narození do smrti. A to, co vy podtrhujete, je určitá konceptuální svoboda, určitá konceptuální relativita. Vous me semble-t-il, vous placez disons le réaliste du sens commun, pour vous le réaliste du sens commun c'est celui qui croit que le chien est le porteur de ses qualités perceptibles, le substrat de ses qualités perceptibles, le substrat de la qualité d'aboiement ou d'autres prédicats, d'autres propriétés observables. Empiriste, si vous voulez. Zdá se mi, že ten realista v obecném smyslu, pro vás realista v obecném smyslu je ten, kdo věří, že pes je onen nositel vnímatelných vlastností, vnímatelný tedy, ano, substrát našeho vnímání psa, v empirickém smyslu, chcete-li. Et je pense, et cette défense que vous faites de la possibilité de systèmes conceptuels alternatifs, qui sont très inattendus pour le sens commun, un autre exemple possible d'un autre système conceptuel que celui du sens commun serait de par exemple au lieu de penser que les chiens particuliers sont des individus, au lieu de dire que les chiens particuliers, au sens empiriste, au sens porteur de qualités observables, on pourrait, et c'est une variante je crois de ce que vous avez proposé, on pourrait par exemple soutenir que*

les entités qui existent sont les ensembles des parties disjointes de chien, ou les segments, ou comme vous le faites d'une certaine manière les segments temporels. A to, že hájíte možnost jiného konceptuálního systému, tedy systému alternativního k tomuto, který jaksi není běžný pro toto obvyklé užívání. Jiný možný příklad neobvyklého způsobu, například můžeme říci, místo toho, abychom řekli, že jednotliví psi v empirickém smyslu, jakožto nositelé pozorovatelných kvalit... lze, a to je varianta toho, co říkáte, lze říci, že ty entity, které označujeme jako pes, jsou segmenty, nebo jak vy to děláte určitým způsobem, časové segmenty. Ou on pourrait au contraire, en revanche, il me semble qu'un réaliste platonicien pourrait dire que non, les individus particuliers, les chiens particuliers n'existent pas. Existe seulement la canéité, la qualité générale d'être un chien. Un platonicien pourrait soutenir que seule l'espèce générale ou l'idée du chien existe, mais que les chiens particuliers ne sont qu'une apparence fourvoyante, une apparence fallacieuse. Nebo bychom mohli naopak, realista platonik může říci, že pes jako jednotlivec neexistuje. Existuje pouze psovitost, nebo psovost. Platonik by mohl tvrdit, že existuje pouze idea psa a to, co vnímáme, jsou jen jaksi takové klamné jevy. Donc il faut que je défende au fond, ce que je pense je dois défendre, c'est le fait d'utiliser ce terme de réaliste, de réalisme, qui dans l'histoire de la philosophie, comme vous le faites remarquer, sert avant tout à désigner une certaine position ontologique. Le fait que moi je me sers de ce mot pour caractériser une position avant tout sémantique. Mais pour me défendre je dirais que selon moi, il me semble qu'en passant sur un plan sémantique, on continue à parler de problèmes ontologiques. Disons l'instrumentaliste sémantique, dans mon schéma de discussion, tel que par exemple Carnap ou Schlick... Takže přece jen bych chtěl obhájit užívání slova realismus, jak říkáte, je pravda, že v dějinách filosofie znamenalo především pozici ontologickou. Já toho slova nicméně užívám k vystižení pozice hlavně sémantické. Podle mě, i když změním rovinu a přejdeme na pole sémantiky, přece jen hovoříme o ontologii. Sémantický instrumentalista, tak jak já to vidím, jako například Carnap nebo Schlick...

Jiný hlas: c'est quelqu'un qui alternativement est tenté de nier l'existence des électrons dans la réalité, ten vlastně popírá existenci elektronů v reálné existenci. Et comme vous le dites, vous-même vous avez comparé la réalité du chien versus la réalité des électrons, vy sám jste srovnal realitu psa s realitou elektronů. Ou qui est tenté d'affirmer qu'il ne faut ni affirmer l'existence ni nier l'existence des électrons. Ou bien il le nie, il dit les électrons n'existent pas ou il refuse de dire les électrons existent ou les électrons n'existent pas, vede k tomu, že tu existenci elektronů je třeba ani nepotvrdit, ani nepopřít. Et j'ai choisi de me concentrer sur une conséquence de la vue qui consiste à refuser d'accorder au mot électron une référence dans la réalité, jeden z důsledků toho, že odmítneme slovu elektron přisoudit nějakou referenci ve skutečnosti, qui est la conséquence que les énoncés contenant le mot électron sont privés de valeur de vérité, sont privés de condition de vérité, že ty výpovědi, že slovo elektron je zbaveno pravdivostní hodnoty. Donc je dirais que je traite à deux pour deux raisons je traite une toute petite partie du problème très vaste que représente le réalisme dans l'histoire de la philosophie, tedy z těchto osobních důvodů tedy podtrhuji z toho obrovského komplexu problematiky realismu cosi pro sebe. La première restriction c'est que je parle uniquement du réalisme de l'interprétation réaliste des théories scientifiques, já hovořím o realismu vědeckých teorií. Et la deuxième c'est que comme je procède par l'ascension sémantique, a protože postupuji sémanticky, je me concentre sur une conséquence de la dispute entre le partisan et l'adversaire du réalisme, tak se soustřeďuji na jeden z důsledků té pře, sporu mezi realisty a jejich protivníky, le fait de savoir si on veut accorder ou retirer à un énoncé une valeur une condition de vérité, a to sice, jestli lze výpovědi odepřít její pravdivostní hodnotu. Je pense donc je dirais que je pense pas avoir quitté le problème ontologique complètement, je ne pense pas que je quitte complètement le problème ontologique, nemyslím si, že bych tím sémantizováním opouštěl ontologickou problematiku. Parce qu'en passant au plan sémantique je retrouve le problème ontologique à un niveau disons méta-linguistique si vous voulez, protože nacházím ten ontologický problém na rovině metajazykové, c'est-à-dire au lieu de dire : „est-ce que les électrons existent autant que les chaises ?“, místo abych si kladl otázku, jestli opravdu existují elektrony, au lieu de se demander si l'univers contient des électrons comme

l'univers contient des tables par exemple, a místo toho, abych se ptal, jestli universum obsahuje elektrony tak, jako třeba obsahuje tenhle stůl, je me demande à la fois si on veut accorder une référence au mot électron, se ptám, jestli lze přisoudit slovu elektron referenci, et je me demande si les énoncés contenant ce mot peuvent avoir une valeur de vérité ou non, a jestli to může mít nějakou pravdivostní hodnotu, qui est une manière une approche particulière du problème ontologique, což je vlastně takovej dílčí způsob zpracování ontologického problému. Mais ce que je n'aborde absolument pas qui est le problème que vous avez vous mis en évidence, ale čím se v té své přednášce nezabývám, ale co je problém, který vy jste právě přinesl, navedl, c'est l'importance du problème de ce que j'ai appelé le relativisme ou la relativité conceptuelle, to je problém toho, co bych nazval konceptuální relativitou. C'est-à-dire au fond que toutes nos observations toutes les observations que le sens commun croit faire sur des chiens particuliers, to je například to, že veškerá pozorování, o nichž se tak má obecně za to, že pozorování, která tak člověk obvykle provádí, když se dívá na psa, sur des individus porteurs de propriétés observables, má se za to obecně, že individuum psovitě je nositelem pozorovatelných vlastností, que toutes ces observations seraient compatibles avec une un changement d'ontologie, a že jsou tato pozorování slučitelná s ontologickou [nesrozumitelné], substituer à une ontologie faite de chiens particuliers porteurs de propriétés observables, substituer à une ontologie dans l'ontologie du sens commun, že může...

Hejdánek: Ano.

Jiný hlas: ...v té ontologii takové té populární, řekněme tomu, *l'ontologie du sens commun de l'homme ordinaire contient des chiens particuliers qui aboient*, tato ontologie běžná jaksi zahrnuje do sebe psa, který štěká, *et on pourrait substituer à cette ontologie*, a místo této ontologie lze...

Hejdánek: Ano.

Jiný hlas: ...*une ontologie dans lesquelles qui ne contient pas de chiens particuliers porteurs de ces propriétés observables*, nabídnout ontologii, kde není žádný takovýhle pes štěkající, který by byl nositelem pozorovatelných vlastností.

Hejdánek: Ano.

Jiný hlas: *Mais dans laquelle mais qui contient mais dont les...*, ale v níž tato ontologie je zalidněna *d'individus*, individui, *dont l'identité serait constituée par un continuum allant de la naissance à la mort*, jejichž identita je konstituována od narození až do smrti. *Autrement dit pour l'ontologie du sens commun il y a un problème à trouver des critères d'identification à travers le temps pour un certain individu pour un certain chien*, jinými slovy se tady ukazuje, že ten problém té lidové ontologie je problém kritéria, jaké je kritérium určení identifikace v čase pro určitého psa.

Hejdánek: Mhm.

Jiný hlas: *Si je me demande par exemple ce qui fait que l'enfant qui avait quatre ans est le même que moi aujourd'hui*, tam se ptám, jak je to možné, že dítě, kterému byly čtyři roky, je totožné se mnou dnešním. *C'est une c'est difficile de donner de donner un critère d'identité à travers le temps*, odpověď na to není snadná, jaksi odpovědět tím, *par exemple je ne peux pas dire que c'est un individu composé des mêmes molécules d'eau ou des mêmes molécules de fer*, že jaksi mé tělo obsahuje tytéž molekuly jako tělo, kterému byly čtyři roky. *Donc je pourrais comme vous le proposez on pourrait on peut envisager une ontologie où on n'a plus affaire à des individus porteurs de propriétés observables*, tedy lze skutečně si takovouhle ontologii aspoň představit, *et on remplace ces individus par un continuum par exemple*, ontologii, kde individuum je kontinuum a ne nositel pozorovatelných vlastností. *Et je suppose que votre dans votre si vous défendiez cette position je suppose que vous diriez que toutes les observations que nous pouvons faire sont compatibles avec les deux ontologies*, a mám za to, že ve vaší, pokud zastáváte tuhle pozici, tak v ní jsou veškerá pozorování slučitelná s těmito dvěma ontologiemi. *Qu'il n'y a pas moyen de trancher en disant une ontologie correspond véritablement à la réalité l'autre ne correspond pas véritablement à la réalité*, a mám za to, že nemůžete říci nakonec, že jedna z těch ontologií odpovídá skutečnosti a druhá neodpovídá skutečnosti. *Alors cette relativité-là je n'ai effectivement pas dit je c'était ne faisait pas partie du sujet que j'ai abordé dans mon exposé*, ale tato relativita ontologií tu skutečně já

jsem... jaksí není můj problém.

Jiný hlas: Jestliže můžeme posuzovat, je-li platnější, řekněme relativně, *heliocentrismus* než *geocentrismus*...

Jiný hlas: *Si nous pouvons quand même trancher relativement que l'héliocentrisme est quand même plus valable que le géocentrisme...*

Jiný hlas: ...můžeme také srovnávat různé ontologie.

Jiný hlas: *Nous pouvons aussi comparer de différentes ontologies.*

Jiný hlas: Tématem dnešní přednášky byl vědecký *realismus*.

Jiný hlas: *Alors le sujet de votre exposé était le réalisme scientifique.*

Jiný hlas: Podle mého soudu není možné, ale tážu se, zda je možné mluvit o *realismu* bez *reality*?

Jiný hlas: *Alors je me demande si on peut parler du réalisme sans réalité. À mon avis, ça ne va pas.*

Jiný hlas: A potom, není-li možné, tak otázka, co rozumíme *realitou*?

Jiný hlas: *Il y a une autre question qui se pose et c'est la question de savoir ce que nous entendons par la réalité.*

Jiný hlas: Co tím rozumí obyčejný...

--- (1988-06-20 Pierre Jacob – O vědeckém realismu (2) [LVH116VA]_Kaz b_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: Mluvíme o vědeckém realismu (*nous parlons du réalisme scientifique*). Co je *realita* ve vědeckém realismu (*qu'est-ce que la réalité dans le réalisme scientifique*)? A moje otázka hlavní je – tamto byl jenom příklad – je možná nějaká skutečnost (*est-il possible qu'il y ait une réalité réelle*), která zároveň není věcí (*qui en même temps ne soit pas une chose, qui ne pas une res*)? Jestliže ano, pak kladu otázku nad termín *realismu* (*si c'est le cas, je me demande pourquoi le mot réalisme*).

Co vy nazýváte *res*? (*Qu'est-ce que vous appelez une res*?) Všechno, co je viditelné, slyšitelné, co může být vnímáno našimi smysly? Například je Praha věc (*res*), nebo Československo?

Hejdánek: To je hromada, a ne *res*. Hromada (*c'est un tas*).

Jiný hlas: Tedy to není věc proto, že tam není nějaká vnitřní struktura? Jestli Země, planeta Země (*la Terre*), je věc?

Hejdánek: Možná že se stala věcí ve chvíli, kdy se stala viditelnou pro lidi (*qu'elle est devenue chose au moment où elle est devenue visible pour l'homme*).

Jiný hlas: Ale stůl (*la table*), o němž říkáte, že je věc, není přece něco, jehož totalitu všech částí byste byl schopen vnímat najednou. Tedy to, co vás vede k tomu, že stůl je věc, je to, že na naše smyslové orgány působí jaksí kauzálně. V našem schématu konceptuálním jsme náchylní vysvětlit, proč vnímám desku stolu a tři nohy, protože ten fyzický objekt má vlastnosti, které jsou schopny působit na mé smyslové orgány. Já Prahu taky nevnímám v její totalitě.

Hejdánek: Ale Praha působí, má určitou působnost na mé smyslové orgány.

Jiný hlas: Nevím, proč zrovna stůl je pro vás víc věc než Praha. Je to proto, že je to objekt makroskopických dimenzí? Která z těch vlastností toho stolu privileguje ten stůl k tomu, že je věc, na rozdíl od Prahy? Je to snad tím, že ten stůl je přiměřenější našim smyslovým orgánům, abychom si mohli udělat téměř kompletní reprezentaci? Jestli ta kauzální účinnost je důležitá pro to, co nazýváte věcí (*res*)? Například čísla (*les nombres*) nemají tuhle kauzální účinnost na naše smysly. Číslice nebo čísla (*le chiffre ou le nombre*)? Jako dvojka, čtyřka.

Hejdánek: Chci vědět, jestli číslo dvě nebo dvojka. *Le chiffre* nebo *le nombre*? Číslo, ne číslice. Není věc. Objekt intencionální (*objet intentionnel*). Číslo je intencionální objekt.

Stůl je věc (*res*), protože nepotřebuju zkoumat nic než to, co vidím (*je n'ai pas besoin d'explorer autre chose que ce que je vois*). Samozřejmě nevidím stůl celý, můžu ho obejít a vidět ho ze všech stran, můžu ho rozebrat, můžu ho rozřezat vejpůl (*je peux le couper en deux*). Praha není předmět, není věc, protože k Praze patří nejenom domy, ale také to, že se v nich bydlí. Prahu nikdo neudělal jako předmět, nýbrž vyrostla takovým zvláštním historickým způsobem, který navíc není jenom reliktem nějakého dění, ale ještě žije, metaforicky.

A v tom smyslu tedy nejde o to, že to nevidím najednou. I kdybych mohl Prahu vidět najednou, tak to není předmět, není to věc.

Jiný hlas: jako k tomu směřoval, takže jenom jsem se takto ohradil.

Jiný hlas: *Alors ce sera ma seconde remarque, une réponse à votre objection. Je savais bien que votre – mais on ne sait pas comment ça...*

Jiný hlas: Už zase mluvíme o něčem jiném.

Jiný hlas: *No... votre votre votre question était : comment justifier d'évoquer de discuter d'une doctrine en l'appelant réalisme, lorsqu'on n'aborde pas directement le problème de la réalité ?*

Jiný hlas: Takže teďka šlo o tu otázku, jak tedy, proč se to má nazývat *realismus*, když se tam nehovoří přímo o problému skutečnosti.

Jiný hlas: *C'était ça votre – j'ai raison ? Je redis que d'une certaine manière en passant à faisant l'ascension sémantique, en se posant la question de savoir si le réaliste scientifique, on est on invite on inclut dans l'univers des électrons, ou contrairement comme l'instrumentaliste sémantique on refuse d'inclure des électrons en ne voulant inclure que des choses observables, on répond partiellement à votre question. Autrement dit en posant la question sous la forme de la référence des mots et sous la forme de la vérité des propositions de la valeur de vérité des propositions scientifiques, on répond en partie à votre à votre interrogation, c'est-à-dire l'antiréaliste sémantique est quelqu'un qui dit : non, les électrons n'existent pas.*

Jiný hlas: Zmínil jsem, že určitým způsobem, když postoupíme k tomu sémantickému vzestupu, tak se ptáme, zdali jako vědečtí realisté zahrnujeme do vesmíru elektrony, nebo zda naopak jako sémantičtí instrumentalisté odmítáme zahrnout elektrony, protože chceme zahrnout pouze věci pozorovatelné. Tím částečně odpovídáme na vaši otázku. Jinými slovy, položením otázky ve formě reference slov a ve formě pravdivostní hodnoty vědeckých propozic odpovídáme zčásti na váš dotaz. Sémantický antirealista je ten, který řekne: ne, elektrony neexistují.

Jiný hlas: *Votre question est – je peux reformuler je crois votre question sous la forme suivante : est-ce que nous voulons que les électrons fassent partie de la réalité ? Qu'ils soient des éléments qui constituent la réalité ?*

Jiný hlas: Vaše otázka byla, jestli chceme, aby elektrony byly součástí naší reality, aby to byly prvky, které tvoří realitu.

Jiný hlas: *Dans l'intérêt pour moi d'analyser la démarche de Carnap, Schlick et ces gens-là, c'est que c'est que dans la mesure où ils adoptent un principe empiriste...*

Jiný hlas: U Carnapa a ostatních tam, kde optují pro *empirismus*...

Jiný hlas: *...qui est que pour nous informer sur la réalité nous devons avant tout faire confiance aux informations qui nous viennent des sens.*

Jiný hlas: ...tady to je o skutečnosti, o které nás poučují hlavně naše smysly.

Jiný hlas: *Alors la première stratégie pour un empiriste, c'est d'essayer de réduire puisqu'il voit que les physiciens utilisent des termes comme électron...*

Jiný hlas: První strategií *empiristy* je, že to redukuje, protože vidí, že fyzici používají termíny jako elektron.

Jiný hlas: *...essayer de montrer que électron se réduit, qu'on peut éliminer le mot électron et le remplacer par des mots qui font référence uniquement à des phénomènes observables.*

Jiný hlas: Snaží se ukázat, že elektron lze redukovat, odstranit třeba pojem elektron a nahradit ho slovy, která se odvolávají na něco pozorovatelného.

Jiný hlas: *Si l'empiriste réductionniste avait réussi...*

Jiný hlas: Kdyby měl úspěch tenhle redukcionista...

Jiný hlas: *...à votre question „est-ce que nous avons besoin de mettre des électrons dans la réalité ?“...*

Jiný hlas: ...v té otázce, jestli je nutné, abychom uvedli elektrony do skutečnosti...

Jiný hlas: *...l'empiriste réductionniste dirait „non, ce n'est pas la peine puisque nous pouvons remplacer chaque occurrence du mot électron par l'occurrence de termes faisant référence à des phénomènes*

observables“.

Jiný hlas: ...řekl by tenhle *empirista*, že není třeba je uvádět, protože můžeme mluvit o něčem, co je pozorovatelné.

Jiný hlas: *Mais la stratégie réductionniste échoue.*

Jiný hlas: Ale *redukcionismus* jaksi neuspěl, zkrachoval.

Jiný hlas: *Et comme à à cause de son empirisme...*

Jiný hlas: Právě díky svému *empirismu*...

Jiný hlas: ...*il est l'empiriste est méfiant à l'égard d'entités inobservables...*

Jiný hlas: ...je *empirista* nedůvěřivý vůči tomu, co není přímo pozorovatelné...

Jiný hlas: ...*et il ne peut pas remplacer l'occurrence d'électrons par des mots qui font référence à des choses observables...*

Jiný hlas: ...a nemůže nahradit to slovo elektron slovem, které by se odvolávalo na něco pozorovatelného...

Jiný hlas: ...*il prend votre question et essaie de la dissoudre. Appliquée aux électrons, c'est-à-dire la question : devons-nous inclure dans la réalité des électrons ?*

Jiný hlas: ...a tak se pokouší nakonec tuhle otázku taky rozpustit. Máme uvádět elektrony do skutečností?

Jiný hlas: *Est-ce que la réalité se compose d'électrons ? Question parfaitement légitime. Il essaie de la dissoudre comme un thérapeute qui penserait que la personne qui pose la question est a une sorte de confusion intellectuelle.*

Jiný hlas: Aha. A tak se pokouší nakonec tuhle otázku taky rozpustit. Skládá se realita z elektronů? Otázka naprosto legitimní. On se ji pokouší rozpustit jako terapeut, který si myslí, že ta osoba, která klade otázku, má v hlavě zmatek.

Jiný hlas: *Et donc il essaie de faire valoir des arguments pour dire : ne posons pas cette mauvaise question et par conséquent abstenons-nous d'affirmer l'existence ou de nier l'existence des électrons.*

Jiný hlas: Rozpustíme tu otázku a vůbec se vystříhejme toho, abychom tvrdili, že elektrony jsou, nebo abychom tvrdili, že nejsou.

Jiný hlas: *Le Carnap, d'après le réductionnisme, le Carnap thérapeute, le Carnap de la dissolution...*

Jiný hlas: Takový Carnap terapeut, Carnap rozpuštění...

Jiný hlas: ...*il est comparable à un agnostique en théologie.*

Jiný hlas: ...je vlastně připodobnitelný agnostikovi v teologii.

Jiný hlas: *Quelqu'un qui pense que puisque l'affirmation par le croyant que Dieu existe n'a pas de sens, c'est absurde...*

Jiný hlas: Kdo si myslí, že jelikož věta věřícího, výpověď věřícího, že Bůh existuje, nemá smysl...

Jiný hlas: ...*la négation par l'athée de l'existence de Dieu n'a pas de sens non plus.*

Jiný hlas: ...negace ateistická taky nemá smysl.

Jiný hlas: *Et donc l'agnostique essaie de plaider pour qu'on s'abstienne d'affirmer que Dieu existe et de nier que Dieu existe. Je pense que...*

Jiný hlas: Agnostik jaksi se bude vystříhat toho, aby tvrdil, že Bůh existuje, ale zároveň také toho, aby popíral.

Jiný hlas: *Et donc à la question „est-ce que notre est-ce que la réalité inclut des électrons ?“ après tout on ne les voit pas ces électrons.*

Jiný hlas: V otázce elektronů – po tom všem, my je nevidíme, ty elektrony.

Jiný hlas: *Carnap, le Carnap de la dissolution, si je puis dire, Carnap thérapeute dit : abstenons-nous d'affirmer l'existence, de dire que la réalité contient des électrons, abstenons-nous de nier que la réalité se compose d'électrons.*

Jiný hlas: Carnap takhle řeší otázku elektronů: jsou-li, nebo nejsou-li, vystříhejme se tvrzení, že realita obsahuje elektrony, vystříhejme se popírání, že je obsahuje.

Jiný hlas: *C'est une question qui est typiquement métaphysique mauvaise qu'il ne faut pas se poser.*

Jiný hlas: *To je falešná metafyzická otázka.*

Jiný hlas: *En et en montrant selon moi les défauts de cette position carnapienne thérapeutique...*

Jiný hlas: *Tím, že ukážeme na slabiny a nedostatky této pozice terapeutické...*

Jiný hlas: *...les défauts c'est à mon avis une interprétation instrumentaliste des énoncés de la science contenant des mots comme électron...*

Jiný hlas: *...podle mě ten nedostatek je onen instrumentalismus vědeckých výpovědí obsahujících slova jako elektron...*

Jiný hlas: *...je pense par contre-coup qu'en fait on ne peut pas éviter de se poser la question de la réalité de savoir si la réalité contient des électrons.*

Jiný hlas: *...že nelze se otázce vyhnout, zda skutečnost obsahuje elektrony, nebo ne.*

Jiný hlas: *Et la réponse du réaliste scientifique...*

Jiný hlas: *A odpověď realisty vědeckého...*

Jiný hlas: *...c'est de dire : c'est au physicien de nous dire s'il y a des électrons.*

Jiný hlas: *...je, že vědec nechť nám odpoví, zda elektrony existují, nebo ne.*

Jiný hlas: *Si le physicien nous donne la meilleure explication possible des phénomènes observables...*

Jiný hlas: *Dá-li nám fyzik tu nejlepší možný popis pozorovatelných jevů...*

Jiný hlas: *...au moyen d'une théorie qui suppose l'existence des électrons...*

Jiný hlas: *...pomocí teorie, která předpokládá, že elektrony existují...*

Jiný hlas: *...alors du point de vue du réaliste scientifique...*

Jiný hlas: *...z hlediska realisty vědeckého...*

Jiný hlas: *...la la réalité contient des électrons.*

Jiný hlas: *...skutečnost obsahuje elektrony.*

Jiný hlas: *Euh autrement dit, c'est en en faisant le détour par la question de la référence des mots, la condition de vérité des énoncés, je crois qu'on...*

Jiný hlas: *Tady dělají okliku přes referenci slov a podmínky výpovědi.*

Jiný hlas: *...on ne s'éloigne que provisoirement on ne quitte que provisoirement la question qui vous paraît centrale en ce qui concerne la question du réalisme.*

Jiný hlas: *Tady otázka, která vám se zdá centrální.*

Jiný hlas: *Quelle est la nature de la réalité ?*

Jiný hlas: *Tedy jaká je povaha skutečnosti.*

Jiný hlas: *Ou plus exactement peut-être que je ne on a peut-être selon vous un concept insuffisamment abstrait de réalité, insuffisamment général. Mais la à la question : y a-t-il des électrons dans la réalité ? Le réaliste scientifique dit : ça dépend de ce que nous dit le physicien.*

Jiný hlas: *To opakuje totéž. Na otázku, jsou elektrony, nebo nejsou, na tu nechť nám odpoví fyzik.*

Jiný hlas: *La réalité est ce qu'il y a.*

Jiný hlas: *Skutečnost je to, co je.*

Jiný hlas: *Est-ce qu'il y a un chien depuis le commencement jusqu'à...? Il y a où ? Il n'y a pas ? Quand ? C'est-à-dire si vous voulez, notre notre schème conceptuel ordinaire...*

Jiný hlas: *Naše obvyklé konceptuální schéma...*

Jiný hlas: *Même pas ordinaire, scientifique.*

Jiný hlas: *Ne obecně, vědecké.*

Jiný hlas: *Non, le concept de chien n'est pas un concept scientifique.*

Jiný hlas: *Koncept psa není žádným vědeckým pojmem v zoologii.*

Jiný hlas: *Oui, je pense qu'il y a dans la... mais c'est pas le même. Je pense qu'il y a il y a des points de contact mais il n'y a pas une identité totale entre le concept ordinaire de chien et le concept évolutionniste de chien. À la limite, parlons du concept réaliste scientifique, alors dans la science il y a des concepts du chien qui correspondent ou qui ont référence à certaine réalité. Alors ma question est : est-ce*

que ce concept scientifique du chien correspond à une réalité qu'il y a ?

Jiný hlas: No, on chce mít na pozoru ten realistický, vědecký náhled. Tedy ve vědě existují koncepty psa, které odpovídají nějaké skutečnosti. Otázka teď je... ještě ono v angličtině se říká *it is*, to nejde přeložit, to je v německém *es gibt*, česky to nevíme jak to říct, prostě „existuje“, to není ono. Čili tázal jsem se, jestli realita znamená, že *il y a, es gibt*, to že to je, že se to vyskytuje nebo tak nějak. A nyní tedy se ptám, jestli realita psa je to, k čemu odkazuje vědecký pojem psa, jestli to, k čemu odkazuje vědecký pojem psa, jestli tomu odpovídá tedy nějaká skutečnost, která *il y a*.

Hejdánek: Já pořád nevím, jak se mu dostat na podkoží, tak se ptám, jaksi on začal s tím, co to znamená pes v obyčejné mluvě. Kam ne? Mluvíme o realismu vědeckém, tedy taky věda, neříkej, že nemá věda žádný pojem psa. Já jsem říkal, jak to, že zoologie samozřejmě musí mít. A otázka teď je...

Jiný hlas: *Parce que les chiens c'est très compliqué. C'est la même chose qui a fait d'ailleurs Russell. Il a pensé des choses... il y a des étants vivants. Alors c'est très important, oui, vous avez raison, mais c'est simplement sur le fait que vous connaissez le fameux exemple du physicien Eddington...*

Jiný hlas: On raději utekl od psa z nějakého důvodu a raději se drží stolu. Protože psi, to je moc složité. To je to samé, co udělal i Russell. Ten taky přemýšlel o věcech jako o živoucích jsoucnech. To je hrozně důležité, v tom máte pravdu, ale jde o to, že znáte ten slavný Eddingtonův příklad, fyzik jakýsi...

Jiný hlas: *...qui a dit il y a deux tables. Il y a la table du sens commun, qui est solide, qui est cet objet plein sur lequel je peux m'appuyer pour écrire...*

Jiný hlas: ...který říká, že jsou dva stoly. Jeden je ten stůl takový v tom obvyklém smyslu, lidovém, takový solidní stůl, plný objekt, o který se můžu opřít, položit věc.

Hejdánek: Když se můžu o ten stůl opřít, tak to není pojetí, to není pojem.

Jiný hlas: *La table solide se manifeste, c'est pas un concept, c'est autre chose. Disons que dans le sens commun j'attribue certaines propriétés à la table. Par exemple, j'ai une théorie peu abstraite partagée par tous les, pratiquement tous les êtres humains, qui est que d'après le sens commun nous dicte l'attribution de la solidité, la plénitude à la table...*

Jiný hlas: To se manifestuje, to není koncept. Tady v tom obvyklém chápání se přisuzují určité vlastnosti. Tady mám teorii velice obyčejnou, kterou sdílí spousta lidí, že tak jaksi náš zdravý rozum nám nutí, abychom přisoudili stolu vlastnost jaksi pevnosti, plnosti.

Jiný hlas: *...donc il y a cette attitude réaliste du sens commun vis-à-vis de la table.*

Jiný hlas: Tady existuje jakýsi realismus toho obecného mínění o stole.

Jiný hlas: *Et Eddington dit „mais la physique m'apprend, la théorie physique, la science, que la table se compose d'atomes avec des électrons et que entre chaque entre le noyau des atomes et l'orbite de chaque le diamètre de l'orbite de l'électron qui tourne autour de l'atome est immense par rapport au diamètre de l'atome et que entre l'électron et le noyau de l'atome, le noyau, il n'y a rien, que c'est vide.“*

Jiný hlas: Eddington však říká, říká, věda však, fyzika mě učí, že se stůl skládá z atomů s elektrony a že mezi každým, mezi jádrem atomu a oběžnou dráhou elektronu, ten průměr té oběžné dráhy elektronu, který obíhá kolem atomu, je ohromný v porovnání s tím průměrem atomu. A že mezi tím elektronem a jádrem není nic, tam je nicota.

Jiný hlas: *Donc conclut Eddington il y a un conflit, une concurrence entre deux concepts de table, le concept ordinaire et le concept physique, le concept scientifique de table.*

Jiný hlas: A tedy je tady konflikt podle Eddingtona mezi koncepty stolu, mezi obvyklým konceptem stolu a fyzikálním konceptem stolu.

Jiný hlas: *Donc si je suis un réaliste du sens commun je suis tenté d'attribuer à la table des propriétés qui sont en contradiction avec les propriétés que j'attribue à la table lorsque j'ai une attitude réaliste vis-à-vis du concept physique de la table.*

Jiný hlas: Jestliže jsem realistou toho běžného pojetí, tak jsem pokoušen přisuzovat stolu vlastnosti, které jsou v protikladu s vlastnostmi, které přisuzuji stolu, když ho vnímám jako fyzikální záležitost.

Jiný hlas: *Et donc il y a pour Eddington une sorte de paradoxe. C'est ce genre de paradoxe que Russell a*

mis en avant lorsqu'il a dit, il a fait le raisonnement suivant : le sens commun mène à la physique, on va du sens commun à la physique. Mais si la physique est vraie, alors le sens commun est faux, par exemple dans le cas de la table. Donc le sens commun est faux. Donc le réalisme scientifique est incompatible avec le réalisme du sens commun, disent Eddington et Russell.

Jiný hlas: A podle Eddingtona je v tom jakýsi paradox. Tenhle paradox rozpracoval Russell a vyvodil z toho toto: od toho obvyklého náhledu se jde k fyzice. Jestliže je fyzika pravdivá, potom ten obvyklý náhled na věc je nepravdivý. A tedy ten obecný pojem stolu je mylný. Tedy Eddington a Russell říkají, že realismus vědecký je neslučitelný s realismem toho běžného pojetí.

Jiný hlas: *Il faut choisir. C'est comme ça le problème sur les chiens je crois, mais porté disons sur le problème de la table. Il me semble à moi que la réponse que je serais tenté de donner pour éviter le paradoxe c'est de rejeter l'idée qu'il y a une concurrence entre le réalisme du sens commun et le réalisme scientifique. La prémisse qui est dans le raisonnement qui aboutit à cette contradiction entre le réalisme du sens commun et le réalisme scientifique appliqué à la table... il est supposé que le concept de table est un concept pertinent pour la physique. Mais je pense que le concept de table n'est pas pertinent, contrairement à ce que soutient Eddington, les physiciens ne parlent pas, il n'y a pas de table en physique.*

Jiný hlas: Je třeba si vybrat. Takhle je to i se psem, ale řekněme na tom příkladu se stolem. Moje řešení, abych se vyhnul paradoxu, je odmítnout to, že existuje nějaký spor mezi obecným náhledem na stůl a vědeckým. To, co vede k onomu konfliktu v tom pojetí, vada asi je v tom, že už v té premise, že totiž pojem stolu je pro fyziku vůbec nějakým pojmem. Ale já si myslím, že pojem stolu není pro fyziku, na rozdíl od toho, co tvrdí Eddington, relevantní, fyzikové nemluví, není tam žádný koncept stolu v té fyzice.

Jiný hlas: *Qu'il y ait une certaine structure atomique, disons du bois de chêne... že existuje nějaká snad struktura dubového dřeva... la composition physique, électronique du bois, moléculaire et cetera. ...fyzikální, elektronické, molekulární složení dřeva a tak dále. Mais le concept de table est un concept fonctionnel. Ale koncept stolu je koncept funkční. Notre concept de la table n'est pas le concept de la composition atomique, électronique... Náš koncept stolu není koncept složení dubového dřeva. Non, pour éviter ce conflit entre le réalisme du sens commun et le réalisme scientifique, mon inclination serait de soutenir qu'Eddington et Russell ont tort de soutenir que le concept de table apparaît dans la physique. Abychom se vyhnuli tomuto konfliktu běžného náhledu na stůl a vědeckého, mne to vede k tomu, že Eddington a Russell se mýlí v tom, že koncept stolu se objevuje ve fyzice.*

Et comme c'est beaucoup plus compliqué pour le chien, je crois, mais ce serait le même argument... Já mám za to, že u psa je to mnohem složitější, ale přece jenom... Je pense que si vous prenez le chien domestique, votre chien comme animal domestique, ce concept-là de chien n'est pas un concept de la biologie évolutionniste ou taxonomique... Vezmeme-li vašeho psa jako domácí zvíře, není to koncept vývojové biologie nebo taxonomie. Et a fortiori, je dirais même que probablement le chien de la biologie évolutionniste n'est pas non plus le chien de la biologie moléculaire, par exemple. A řekl bych, že pes vývojové biologie není například psem molekulární biologie. Je ne suis pas assez capable de parler du chien de l'évolution, mais je pense, je serais tenté d'explorer d'essayer de vous répondre, je ne le fais pas parce que je n'en suis pas capable, mais si je devais essayer vraiment d'approfondir votre question, je le ferais avec comme stratégie d'appliquer au chien ce que j'ai dit sur la table. Ale kdybych na to měl odpovědět, tak asi nějak bych se snažil to, co jsem se pokusil vyjádřit o stole, aplikovat a rozšířit na psa. Hejdánek: Jenže ten pes není funkční pojem, že jo. Pes skutečně žije a kašle na to, která věda se jím zabývá, biolog nebo...

Jiný hlas: *Un concept utilitaire, comme la table. Le chien, il vit pour lui-même.*

Hejdánek: Že se fyzika nemůže zabývat vlastně stolem, to je chyba fyziky, ne toho stolu. *C'est la faute de la physique, si la physique ne s'occupe pas de la table, ce n'est pas la faute de la table, mais la faute de la physique.* Stejně tak jako je chyba molekulární chemie, že neví, jak se zabývat psem. *C'est la faute de la chimie moléculaire, qu'elle ne sait pas s'occuper du chien.*

Jiný hlas: *Non, non, mais je suis tout à fait de votre avis. Je pense qu'il faut... je suis de votre avis. Et je dois m'excuser pour discuter moi-même et les autres ne pouvaient pas discuter, excusez-moi.* Já souhlasím. Omlouvám se, že diskutuji já sám a ostatní nemohli diskutovat.

Hejdánek: Počkej, já si ještě něco řeknu, jenom takovej přídavek. Já jsem se nechal opět strhnout, abych pořád jenom tlachal.

Jiný hlas: *Mais je ferais... il me semble qu'il y a une analogie simplement qu'on pourrait faire avec ce que je... je suis de votre avis, mais je ne pense pas que c'est une question de faute.* Ale já bych nemluvil o tom, že je to otázka chyby. Jinak s vámi souhlasím. *Je pense qu'il y a des descriptions qui sont des descriptions tout à fait différentes des mêmes choses.* Ale myslím si, že existují možnosti více popisů jedné a téže věci. *Si la physique me parlait de la table, le concept de table qui est pertinent pour mon concept ordinaire n'a aucune espèce de pertinence pour la physique.* Jestli mluví fyzika o stole, pak ten pojem, koncept stolu, který je mně blízký, nemá pro fyziku žádnou pertinenci. *Je ne voudrais pas accuser la physique en disant c'est une incapacité de la physique.* Nechtěl bych říct, že je to neschopnost fyziky. *C'est qu'il y a la place pour le concept ordinaire de la physique d'une part et pour une conception scientifique de la matière.* Ale že je tady místo pro popis fyziky i pro popis toho obecného náhledu na věc. *L'erreur d'Eddington et Russell c'est de croire que le concept ordinaire peut être intéressant ou pertinent pour la théorie physique.* Chyba Eddingtona a Russella nebo Husserla je v tom, že si myslí, že ten pojem obvyklý, koncept stolu, musí být zajímavý pro fyziku. *Mais je pense qu'il y aurait deux erreurs que moi je ne voudrais pas commettre : un, le fait qu'on ne puisse pas réduire le concept ordinaire au concept scientifique...* Ale jsou tu dvě chyby, které bych nechtěl udělat. Ta skutečnost, že nelze redukovat obecně míněný koncept stolu na koncept fyzikální. *De ce fait qu'on ne peut pas réduire le concept ordinaire au concept scientifique physique ne veut pas conclure ni que le concept ordinaire est superficiel, sans intérêt, ni que le concept scientifique est malade ou infirme.* Z toho já nechci vyvodit ani to, že ten obvyklý, běžný náhled na stůl je nepravdivý, nemožný a nezajímavý, ani to, že ten vědecký je nemocný a nepostačující. *J'aime bien faire la comparaison suivante : c'est que si je me promène dans les rues de Prague, ce que je vais observer, ce que je vais noter, ce que qui me paraîtra frappant, saillant, pertinent, sera certainement différent de ce que j'observerais, de ce que je noterais, de ce qui me paraîtra pertinent et saillant si j'observe Prague vue d'avion à quatre mille mètres d'altitude.* Užívám ještě tohoto přirovnání: procházím-li se po pražské ulici, to, co pozoruji, co na mne působí, bude něco jiného než to, co bych pozoroval z letadla. *Et vraisemblablement le vocabulaire que j'emploierais pour décrire ma promenade dans les rues, ce vocabulaire-là sera différent du vocabulaire qui sera adapté pour décrire Prague vue à quatre mille mètres d'altitude.* A slovník, kterým budu vyjadřovat své zážitky z procházky ulicemi, se bude lišit od jazyka, kterým budu popisovat Prahu z leteckého pohledu. *Je pense qu'il ne faut ni en conclure qu'il y a une certaine description plus fondamentale, une description qui rend l'autre vraie, dont la vérité est responsable de la vérité de l'autre description, je ne pense pas.* Tedy nelze z toho vyvodit, že je nějaká základnější deskripce, která by byla pravdivější než druhá. *Et semblablement c'est une error d'essayer de réduire une description à l'autre description ou de plaider à partir de l'existence de l'une pour dire que l'autre est subalterne, secondaire.* A je chyba se pokoušet redukovat jednu na druhou. *Je vous remercie beaucoup pour votre présence, pour vos conférences. Merci de m'avoir écouté, j'espère que... Děkuji mnohokrát za vaši přítomnost, za přednášku nous pourrons continuer notre discussion une autre fois. J'espère aussi vous inviter prochainement.*

Hejdánek: Merci beaucoup.

Jiný hlas: Oui, oui, nous continuerons cette discussion. Je vais tâcher de me renseigner sur les chiens pour répondre plus précisément à votre... absolument. Merci beaucoup.

Hejdánek: Mais c'est moi qui vous remercie.

Jiný hlas: Je vais, si je peux, vous laisser cela en plus. C'est un peu de travail.

Hejdánek: Ah bon, c'est ça. J'espère... Vous connaissez cette revue?

Jiný hlas: Oui, oui, c'est Gallimard.

Hejdánek: Si je peux vous prier de s'inscrire dans nos... dans mon mariage, disons honnêtement, ale je to *Libre*.

Jiný hlas: *Libre*. Ah oui.

Hejdánek: Ale možná to bude lepší napsat v čele?

Jiný hlas: Ah oui, bien sûr. Maintenant, je pensais... Je pensais que vous vouliez me faire un stage plus bizarre.

Jiný hlas: Tady kytka.

Hejdánek: Fíha.

Jiný hlas: *Arisema*.

Hejdánek: *Arisema* se to jmenuje.

Jiný hlas: *Arisema*. En allemand c'est *Aronsstab*.

Hejdánek: *Aronsstab*.

Jiný hlas: Ah, c'est *L'Arum*.

Jiný hlas: *Arum*? No, *Aronsstab*. *Arum*.

Hejdánek: *Arum*.

Jiný hlas: Originellement c'est seulement un... *Aron*... Ouais, seulement *La canne d'Aron*. Comme... oui, c'est ça, comme *La canne*. *Aron*.

Hejdánek: *Aronova hůl*.

Jiný hlas: Oui, oui, c'est ça. Magnifique, hein? Incroyable.

Hejdánek: Jako květina z Marsu.

Jiný hlas: Oui, un peu. Tout à fait étonnant. Vy ji neznáte?

Hejdánek: Zním, ale takhle ne.

Jiný hlas: To je z bůhví odkud... z Číny nebo z Tibetu... Bahenní, bahenní, bahenní, mně se zdá, mně močál. *Ça pousse dans le marais*.

Hejdánek: Ah bon?

Jiný hlas: *Comme Cala aussi*. To je ta květina bílá pro nevěsty. Ted' jsme z ní měli pugét.

Hejdánek: Ah, *Calla*, to je... ne, nevěsta.

Jiný hlas: *Nénuphar*?

Jiný hlas: *Fiancée*. Ne, *Nénuphar*.

Hejdánek: [nesrozumitelné]

Jiný hlas: *C'est la fleur de nocés*. Ne, to ne, *la fleur de kalla*. To je se dává k svatbám. *À la fleur d'oranger*. *C'est la même famille*. Jako *kala*, asi, to byla taky ta květina... s bílým kalichem. Francouzští králové to mají v erbu.

Jiný hlas: *Le lys*.

Jiný hlas: *Le lys*. Ne, to je něco jiného. To se jmenuje *kala*. V češtině se to jmenuje *kala*. No jo, tak *kala*.

Má to český název?

Jiný hlas: Kornoutice.

Hejdánek: Co že?

Jiný hlas: Kornoutice.

Hejdánek: Merci. Merci beaucoup. Jste unavení, ne?

Jiný hlas: Ah, beaucoup, de beaucoup. Jsem vyčerpaný. Nejdůležitější, nejnavušující je překládat. Je to mnohem únavnější než mluvit. Když mluvíte, tak jste v proudu, ale když posloucháte a překládáte, to je to nejnavušnější. Překlad, to je zkouška.

Hejdánek: J'ai toujours des complications terribles avec le changement des langues. Pokud mluvíte francouzsky dobře nebo česky dobře, ale to střídání, to je pro mě...

Jiný hlas: Mais vous avez bien animé la discussion. Žongloval jste s ontologií. Procházel jste od psů, co štěkají, k continuu, které neštěká, s velkou obratností.

Hejdánek: Il doit restructurer l'ontologie.

Jiný hlas: Děláte to s velkou obratností. Každopádně děkujeme mnohokrát. Byli jsme moc rádi.

Hejdánek: Doufám, že se brzy... Pro vás je teď nemožné cestovat?

Jiný hlas: Teď si myslím, že se to zlepšuje. Ale nejdůležitější je, že si nejsem jistý, jestli bych se mohl vrátit. Pro ostatní cesty, pro cesty do ciziny... situace se nezměnila natolik, abychom si mohli být jistí. Riskovali bychom. Kdybych chtěl strávit dovolenou v Rumunsku, tak by mě pustili zpět. Ale ne, pokud pojedete do Anglie nebo Francie. Itálie taky ne. Ani na prázdniny. Popravdě řečeno, nemám odvalu to zkoušet. Něco se změnilo, už rok mám pas. Předtím deset let nic. Od minulého roku mám pas, takže teoreticky můžu cestovat do zemí východního bloku. V praxi je to těžší. Pro Sovětský svaz potřebujete pozvání ověřené policií, pro Maďarsko dvakrát ročně, ne víc. Pro Polsko jako pro Rusko, nebo oficiální cestovní kancelář v Paříži... To není pro nás. Teoreticky ale můžu cestovat. Zkusil jsem to, nevěřil jsem, že ten pas je pravý, ale byl. Strávil jsem den v Budapešti. Byl to test, taková zkušenost. Cítil jsem se tam jako Evropan. V Budapešti jeden den. Snažil jsem se jít navštívit *László Rajka*, ale nebyl doma, bohužel.

Jiný hlas: Dá se to stihnout přes Budapešť během dne.

Hejdánek: V noci.

Jiný hlas: Jo.

Hejdánek: Ale pokud... tedy je to možné, když požádám o tu pověstnou, tu pověstnou přílohu k pasu, o to zvláštní povolení pro cestu na Západ, obávám se, že by mi ho také udělili. Takže o něj nechci žádat.

Jiný hlas: Chápu.

Jiný hlas: Alibi.

Hejdánek: Ano.

Jiný hlas: Ale jsou lidé, kteří to mají, jenže je to tak komplikované.

Jiný hlas: Kteří se nemohli vrátit.

Hejdánek: Dostáváme pozvání od takových hnutí, od nezávislých hnutí za mír ze Západu, na konferenci. Člověk pak může pěkně odpovědět: „Rád bych se vaší konference zúčastnil, ale nemám pas.“

Jiný hlas: Ano, nemá pas.

Hejdánek: Takže je pak těžké říct ne, nemůžu, nechci... je to moc daleko, že? Ve Švédsku je zima a tak podobně.

Jiný hlas: Nechci to zkoušet.

Hejdánek: Ale ne, my jsme Evropa...